

NÁČRT VZNIKU A ČINNOSTI BRANNÝCH ORGANIZÁCIÍ V ČESKOSLOVENSKU V ROKOCH 1918 – 1928

MILOSLAV ČAPLOVIČ

ČAPLOVIČ, M.: An outline of armed organizations establishment and activities in Czechoslovakia in 1918 – 1928. *Vojenská história*, 2, 2, 1998, pp 14 – 38, Bratislava.

The author aimed this study at the preview of armed organizations establishment and activities in the first decade of pre-Munich Czechoslovakia existence. It is an original scientific work which is based on archive documents spread around in the Czech Republic and Slovakia, historical literature and press, and finally also several scientific studies that dealt with the above issues at least partially. A basic purpose of this study is to briefly elucidate all the most important military state, civil paramilitary and physical training federal organizations to reader, unifying feature of which was identification themselves with the official policy of Czechoslovak Government, nationwide province and close cooperation with Czechoslovak Army (former Czechoslovak Armed Forces), especially in the field of civil armed education and pre-military education of the youth.

Military History. Czechoslovakia. Armed organizations in 1918 – 1928.

Významným prvkom v brannom systéme 1. ČSR boli nepochybne rôzne branné organizácie – jednoty, ligy, obce, zväzy a i. Rozsiahlej oblasti problémov spojených či už s cieľmi, organizáciou, alebo činnosťou spolkových organizácií branného charakteru sa slovenská, ale aj česká historiografia venovala len okrajovo. Doposiaľ neexistuje ani ucelená historická práca, ktorá by objektívne analyzovala ideové a politické korene vzniku branných organizácií, ich miesto a úlohu v brannom systéme predmníchovského Československa.

Vznik Česko-Slovenska v roku 1918 bol momentom, ktorý zásadne zmenil situáciu v spolkovej činnosti na jeho území. V porovnaní s Rakúsko-uhorskou monarchiou umožnila čs. pluralitná demokracia občanom štátu, ktorí boli podľa Ústavnej listiny z roku 1920 jediným zdrojom všetkej štátnej moci¹, omnoho väčšie zapojenie do spolkových organizácií v lokálnom i nadregionálnom rámci. Najmä Slováci, ktorí sa stali súčasťou štátotvorného tzv. československého národa, sa začali oveľa výraznejšie zapájať do činnosti spolkových organizácií rôzneho zamerania a charakteru. Väčšina z nich mala pôvod v českých krajinách a na Slovensku sa sekundárne udomácnili prostredníctvom českého elementu, ktorý ešte dlho dominoval v slovenskom verejnom živote.

Už v priebehu rokov 1918 – 1926 vzniklo, alebo obnovilo svoju činnosť na nových základoch 54 spolkových organizácií branného charakteru.² Avšak len časť z nich zohrala dôležitú úlohu v spolkovom, verejnom a politickom živote 1. ČSR. Boli to najmä tie branné organizácie, ktoré mali samostatnú právnu subjektivitu, združovali členstvo širokého okruhu občanov formou dobrovoľného registrovania a svoju činnosť vyvíjali v zmysle stanov schválených príslušným štátnym orgánom (prevažne výnosom ministerstva vnútra, resp. policajného riaditeľstva, krajiniského úradu). Postupne sa charakter spolkových organizácií čoraz viac špecifikoval a do popredia vystupoval politický, sociálny, národnostný, či konfesijný faktor.

Branné organizácie, ktoré mali bezprostrednú väzbu na čs. armádu (dobovo čs. brannú moc³) alebo pôsobili na úseku brannej výchovy obyvateľstva a predvojenskej výchovy mládeže, môžeme rozdeliť do troch základných skupín. Prvou skupinou boli branné organizácie založené vojakmi v činnej službe, tzv. vojenské stavovské organizácie. Ich členská základňa však zostávala aj z vojakov vo výslužbe, vojakov v zálohe, či legionárskych vyslúžilcov. Medzi najvýznamnejšie z nich patrili: Zväz čs. dôstojníctva, Zväz čs. rotmajstrov, Čs. obec legionárska

¹Ústavná listina ČSR č. 121 Zb. z. a n. z 29. februára 1920, Hlava I., § 1.

²POKORNÁ, A: Branné organizace v buržoazním Československu (1921 – 1929). In: Historie a vojenství, 1979, č. 6, s. 72.

³Branný zákon č. 193 Zb. z. a n. z 19. marca 1920, Oddiel I., § 1.

a Masarykova letecká liga. Druhú skupinu tvorili občianske polovojenské organizácie, z ktorých najvýraznejší rozmach v organizačnej a členskej základni dosiahli Národné gardy, Čs. obec strelecká, Čs. národný zväz strelecký, Akademická légia, Sedliacka jazda, Fialová légia. A napokon poslednú skupinu tvorili telovýchovné organizácie, ako Čs. orol, Robotnícke telocvičné jednoty, Zväz junákov skautov republiky Československej a Čs. obec sokolská – jedna z najstarších telovýchovných organizácií v republike, ktorá bola založená 16. februára 1862 v Prahe z iniciatívy Miroslava Tyrša a Jindřicha Fügnera. Jednotiacou črtou týchto branných organizácií bolo stotožnenie s oficiálnou politikou čs. vlády, celoštátna pôsobnosť a vyslovene centralistický „československý“ charakter. Ich centrály, resp. ústredia sa nachádzali výhradne v českých krajinách.

* * *

Bezprostredne po vzniku ČSR jej hrozilo nebezpečenstvo narušenia integrity štátneho územia ako zvonka, tak aj zvnútra. Situáciu komplikovala skutočnosť, že v tom čase ešte neexistovalo presné vymedzenie hraníc čs. štátu. Nemecké pohraničné oblasti v Čechách, na Morave a Sliezske boli na základe Wilsonovej zásady práva na sebaurčenie, vyhlásené za samostatné provincie.⁴ Ďalej, vodcovia nemeckého politického tábora v historických českých krajinách žiadali, aby tieto oblasti boli pričlenené do nového štátneho útvaru Deutsch-österreich. Na upevnenie svojho mocenského postavenia zmobilizovali v týchto oblastiach vojakov nemeckej národnosti a organizovali ich v polovojenských jednotkách Volkswehr.

Oveľa zložitejšia situácia sa však vytvorila na Slovensku, ktorého územie považovala maďarská vláda grófa Mihálya Károlyiho za integrálnu súčasť Maďarska a dobrovoľne sa ho nechcela vzdať. Dokonca ponúkla Slovákom národnostnú autonómiu v rámci samostatného maďarského štátu. K problematike hraníc patrila, najmä z hospodárskeho a komunikačného hľadiska, aj otázka Těšínska, ktorá vyvolala ostré čs.-poľské rozbroje.⁵

Vo všetkých týchto prípadoch pociťovali čs. štátne orgány nedostatok vojenských prostriedkov na hladké prevzatie štátnej moci na celom území štátu a zabezpečenia jeho hraníc. Hlavnou príčinou tohto neutušeného stavu bola skutočnosť, že v tomto pohnutom čase sa len postupne, z pozostatkov bývalej cisárskej a kráľovskej (ďalej c. a k.) armády, začali v českých krajinách formovať jednotky čs. domáceho vojska – a najpočetnejšia zložka čs. brannej moci, talianske, francúzske a ruské légie, boli ešte stále ďaleko za hranicami novovzniknutého štátu. V dôsledku toho museli najvyššie štátne a vojenské orgány oslovit' sokolské a orolské telocvičné jednoty a taktiež polovojenské oddiely Národných gárd a streleckých spolkov, ktoré mali najmä v českých krajinách tradíciu už za čias Rakúsko-Uhorska.

Česká obec sokolská sa stala prvou brannou organizáciou, ktorá už v prvých týždňoch po vzniku republiky začala z dobrovoľníkov organizovať tzv. Sokolské stráže. Ich poslaním bolo udržiavať poriadok, zabezpečovať strážnu službu dôležitých objektov, ale aj hliadkovať na železničných staniaciach. Starosta Sokola dr. Josef Scheiner sa stal dokonca Najvyšším správcom čs. vojska a hlavou Výboru národnej obrany, vojenského orgánu zriadeného 30. októbra 1918 Národným výborom Československým, predchodcom revolučného Národného zhromaždenia.⁶

⁴Boli to tri nemecké provincie Deutschböhmen (centrum Liberec), Sudetenland (Opava), Deutschsüdmähren (Znojmo), ďalej samostatná župa Böhmerwaldgau (Č. Krumlov) a tri štatutárne mestá Brünn (Brno), Olmütz (Olmouc) a Iglau (Jihlava). Bližšie RYŠAVÝ, J.: Kronika II. pluku Stráže svobody. Sv. 2. Praha 1947, s. 5 – 9.

⁵Bližšie KLIMKO, J.: Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918 – 1938). Veda, Bratislava 1986, s. 28 – 39.

⁶Výbor národnej obrany bol zvláštnou zložkou Národného výboru Československého, ktorým bol poverený riadiť všetky vojenské záležitosti na celom území čs. štátu. Jeho výkonným orgánom bol najvyšší správca čs. vojsk, ktorý rozhodoval vo všetkých bežných záležitostiach samostatne a v záležitostiach zásadných po schválení Výboru národnej obrany. (SANDER, R.: Přehled vývoje čs. vojenské správy v letech 1918 – 1939. In: Historie a vojenství, 1965, č. 3, s. 366).

Onedlho sa k sokolom začali hlásiť aj príslušníci zväzov robotníckych telocvičných jednot (ďalej RTJ). Na spoločnej schôdzi so zástupcami sokolskej obce sa dohodli na vytvorení Národnej stráže. Pozadu nezostala ani Česká obec strelecká, ktorá taktiež po 28. októbri 1918 vyslala svojich členov na stráž „*k ochraně státního majetku, zajištění pořádku a i k ochraně Národního výboru*“.⁷ Taktiež aktívni i záložní dôstojníci bývalej c. a k. armády, ktorí zotrvali vo vojenských posádkach na území ČSR a postupne sa hlásili do čs. domáceho vojska, ponúkli svoje služby ako veliteľia vytváraných ozbrojených jednotiek a národnej stráže.

Na žiadosť prvej čs. vlády Karla Kramára sa v novembri 1918 predstavitelia Sokola, RTJ, Českej obce streleckej a študentstva uzniesli vytvoriť zo svojich členských základní ďalšie „*vzorné vojenské oddíly, naněž by se mohla vláda kdykoli spolehnout*“.⁸ Tieto vojenské oddiely zložené z členov uvedených spolkov, ktorí sa svojou činnosťou veľmi dobre osvedčili v Národnej strážii, mali byť nasadené nielen na udržanie poriadku a pokoja v českých krajinách, ale aj na realizáciu plánu definitívneho odstránenia maďarskej politickej a vojenskej nadvlády nad Slovenskom.

Otázka obsadenia Slovenska čs. domácim vojskom sa riešila v Prahe už začiatkom novembra 1918. Pretože, ako sme už spomenuli, početnosť tohto vojska nepostačovala na úspešné uskutočnenie zámeru obsadiť Slovensko, bol na schôdzi zástupcov RTJ, jednot Sokola, Českej obce streleckej a zväzov študentstva v dňoch 6. a 7. novembra 1918 podaný návrh, aby tieto organizácie spoločne vytvorili osobitné dobrovoľnícke jednotky – pluky Stráže slobody. Mali byť založené na prechodný čas, dovtedy, kým sa utvoria podmienky na začatie výstavby stálej pravidelnej armády. Dobrovoľníci, ktorí sa prihlásili do plukov Stráže slobody, zložili vojenskú prisahu, absolvovali základný vojenský výcvik, podliehali vojenskému disciplinárnemu poriadku a boli riadení príkazmi MNO rovnako ako príslušníci čs. domáceho vojska. Od novembra 1918 do februára 1919 boli v českých krajinách zriadené štyri pluky Stráže slobody a to: č. 1 v Prahe, č. 2. v Českých Budějoviciach, č. 3. v Brne a č. 4. v Plzni.⁹

Na Slovensko ako prvý prišiel I. poľný prápor 1. pluku Stráže slobody, ktorý prijal v decembri 1918 do svojich radov aj väčšinu príslušníkov zrušenej Národnej stráže. Od začiatku februára 1919 vykonával najprv miestnu posádkovú a strážnu službu v Trenčíne a neskôr v Bratislave, kde zároveň pre ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska zabezpečoval kuriérnu službu (poštu a financie) do všetkých župných a okresných úradov na Slovensku.¹⁰

Sprvoti sa predpokladalo, že činnosť plukov Stráže slobody by sa mala skončiť 30. júna 1919, pretože podľa zámyslu najvyššieho velenia čs. vojska mala od 1. júla 1919 vstúpiť do platnosti nová organizácia čs. brannej moci. Avšak vznikom bolševickej Maďarskej republiky rád (21. 3. 1919) sa situácia opäť vyhrotila a v noci na 30. mája 1919 vyústila do všeobecnej ofenzívy maďarskej červenej armády na Slovensko. Celkové postavenie čs. vojska na slovensko-maďarskom bojiisku bolo v tom čase veľmi nepriaznivé, a preto vyvstala nevyhnutná požiadavka, aby sa priamo do bojových akcií zapojili aj dobrovoľnícke jednotky občianskych polovojenských a telovýchovných organizácií. V duchu hesiel „*Slovensko je ohroženo!*“, „*Slovensko je a bude naše!*“ vyhlásila Česká obec sokolská (na zjazde v roku 1920 premenovaná na Československú obec sokolskú – pozn. M. Č.) 4. júla 1919 sokolskú mobilizáciu. V jej rámci sa podarilo postaviť a vyzbrojiť štyri sokolské prápory v počte 2700 mužov, ktoré sa na Slovensku zamerali najmä na zabezpečenie a ochranu košicko-bohumínskej železnice. O dva dni neskôr príklad Sokola nasledovalo aj predsedníctvo RTJ. Mobilizáciu na obranu Slovenska vyhlásil i katolícky Orol, ktorý dovtedy dlhé roky zápasil v českých krajinách so Sokolom o vedúce postavenie v telovýchovnej činnosti. Vyzbrojenie a vystrojenie orolských dob-

⁷Důstojnické listy, 9. 10. 1930.

⁸RYŠAVÝ, J.: Stručný nástin dějin pluků Stráže svobody, sokolských praporeů a setnin z let 1918 – 1919. Praha 1936, s. 4.

⁹Bližšie POKORNÁ, A.: České občanské, polovojenské a tělocvičné organizace v letech 1918 – 1920. In: Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády. Praha, 1977, č. 5, s. 141 – 144.

¹⁰RYŠAVÝ, J.: Struční nástin, c. d., s. 5.

rovoľníkov sa realizovalo v 3. pluku Stráže slobody, a napokon aj v jeho organizačnom rámci pôsobila samostatná orolská stotina (rota). Tá od druhej polovice júna až do 25. augusta 1919 vykonávala strážnu službu pri Hlohovci a neskôr v Handlovej.¹¹

Najvýznamnejšie sa však vo vojne s maďarskými boľševikmi vyznamenal 1. pluk Stráže slobody, ktorého I. prápor bol v júni 1919 nasadený do bojov pri Nových Zámkoch a Komárne.¹² Ďalšie dva jeho prápory spolu s jedným práporom 2. pluku Stráže slobody bránili Bratislavu a 3. pluk Stráže slobody vyslal dva pancierové vlaky z Moravy na Slovensko. Okrem toho bol na základe žiadosti ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska vedeného Dr. Vavrom Šrobárom vyslaný do Bratislavy Sokolský strážny prápor v sile 350 mužov z Čiech a 150 z Moravy. Jeho hlavné poslanie spočívalo vo vykonávaní bezpečnostnej služby v tomto meste a blízkom okolí. V súvislosti s príchodom tejto sokolskej jednotky do Bratislavy vydal vtedajší minister národnej obrany Václav Kľofáč 5. júna 1919 nariadenie, v ktorom sa okrem iného píše: „...nařizují všem velitelstvím a úřadům vojenským, aby vůdcům tohoto strážního práporu v každém ohledu a co nejochotněji vyšli vstříc, zejména pokud se týče výzbroje a výstroje, stravování a ubytování...“¹³

Po podpísaní čs.-maďarskej zmluvy o prímerí 1. júla 1919 zotrvali pluky Stráže slobody a sokolské prápory začlenené do čs. domáceho vojska na Slovensku ešte nejaký čas. Vykonávali najmä pohraničnú službu pozdĺž Dunaja a po obsadení Petržalky v polovici augusta 1919 aj na hraniciach s Rakúskom. Taktiež organizovali poľné stráže a budovali obranné postavenia na Záhorí.¹⁴ Od začiatku októbra 1919 sa postupne všetky dobrovoľnícke jednotky vrátili zo Slovenska do českých krajín, kde do novembra 1919 prebehla ich postupná likvidácia.¹⁵

Tak sa skončilo prvotné poslanie branných organizácií v ČSR. V zložitých medzinárodných a vnútropolitických podmienkach, najmä však v atmosfére ozbrojeného zápasu, napomáhali upevňovať pozície novej česko-slovenskej štátnosti. „Na Slovensku bojovali po prevratu zbory dobrovoľcú vyšlé ze všech vrstev našeho národa. Tam společně s italskou domobranou a legionári prolévali krev na záchranu naší republiky.“¹⁶ Nové úlohy na poli brannej výchovy obyvateľstva a predvojenskej výchovy mládeže ich však ešte len čakali.

Po zhodnotení poznatkov z prvej svetovej vojny, ako aj skúsenosti zo zložitého procesu upevňovania čs. štátnosti v prvom roku jej existencie, si väčšina predstaviteľov branných organizácií osvojila predstavu vojenskej správy, aby čo najširšie vrstvy obyvateľstva boli v prípade vojny pripravené vytvoriť pomocné ozbrojené zbory občianskej obrany, ktoré by aktívne podporovali čs. brannú moc. Ich poslanie sa malo zamerať na strážnu a bezpečnostnú službu v zápolí, v okolí svojho bydliska, ale aj na menšie bojové úlohy, medzi ktoré napríklad patrili: obrana proti útoku malých nepriateľských jednotiek do tyla armády, ochrana proti miestnym revoltám a nepokojom umelo vyvolaných nepriateľskou propagandou, poriadková služba v priemyselných podnikoch, na komunikáciách atď.¹⁷ Vzrastajúca zložitost' vo výcviku vojsk

¹¹Tamže, s. 20.

¹²Bližšie RYŠAVÝ, J.: Kronika I. pluku Stráže svobody. Sv. 1. Praha 1938, s. 128 – 161. Sokolská účasť v boji o Nové Zámky. In: Z bojov o južné Slovensko. Súbor spomienok. Nové Zámky 1934, s. 93 – 94.

¹³Vojenský historický archív (ďalej VHA) Praha, MNO – Prezidium 1918 – 1923, kr. č. 69, sign. 12/1.

¹⁴Bližšie RYŠAVÝ, J.: Kronika I. pluku, c. d., s. 162 – 216.

¹⁵Napríklad všetky pluky Stráže slobody boli zrušené výnosom MNO č. j. 41.364 org. a č. j. 50.781 org./1919 a likvidované do 30. novembra 1919. (Vecný vestník, čl. 1184, 29. 11. 1919).

¹⁶KŘÍŽ, K.: Občanské polovojenské organizace. In. Armáda a národ. Praha, L. Mazač 1938, s. 502. Bližšie o účasti dobrovoľníckych jednotiek v boji o Slovensko: JEŽEK, Z.: Účasť dobrovoľníkov v bojoch o Slovensko a Těšínsko v letech 1918 – 1919. Praha 1937. „...Dohromady bojovalo v rokoch 1918 – 1919 na Slovensku 13.100 Sokolov, ale ešte 10.000 slúžilo v radových plukoch...“. Podľa štatistických údajov padlo v bojoch a zomrelo 79 Sokolov, 628 bolo ranených a nemocných, 271 vyznamenaných... Sokoli vykonali neocentel'nú prácu na Slovensku, kde tvorili v roku 1918 60% a v roku 1919 40% všetkých bojujúcich jedincov...“ (Sokoli v boji proti nepriateľom Slovenska. In: Vpád maďarských boľševikov na Slovensku v roku 1919 (sborník redigoval Jozef Zimák), II. doplnené a opravené vydanie. Trnava, G. A. Bežo 1938, s. 129).

¹⁷KŘÍŽ, K.: Občanské polovojenské, c. d., s. 499.

taktiež vyžadovala, aby každý vojak mal už pred nástupom na vojenskú prezenčnú službu aspoň základné poznatky o svojej zbrani. Preto branné organizácie zdôrazňovali nevyhnutnosť zavedenia povinnej brannej výchovy obyvateľstva, ako aj predvojenskej výchovy mládeže na školách.

V prvých povojnových rokoch mali mať, podľa zámeru najvyšších orgánov vojenskej správy (MNO a Hlavného štábu – pozn. M. Č.), rozhodujúci podiel na organizovaní a uskutočňovaní brannej a predvojenskej výchovy vojenskej stavovskej spolkové organizácie. Tie mali zároveň usmerniť ostatné občianske polovojenské a telovýchovné organizácie v tom, akým smerom sa má uberať vymedzenie branných potrieb republiky. V ČSR však v tom čase nebola vôbec priaznivá klíma na riešenie otázok súvisiacich s organizovaním brannej výchovy obyvateľstva a predvojenskej výchovy mládeže. Napriek tomu, že čs. štátne orgány pocíťovali potrebu zabezpečiť obranyschopnosť republiky aj po tejto stránke, nemohli prekonať nepriaznivý a často i napätý vzťah v spoločnosti ku všetkému vojenskému a brannému. Pramenilo to z doznievajúcej nenávisti k bývalej c. a k. armáde, v ktorej radoch položilo mnoho Čechov a Slovákov svoje životy za cudzie záujmy.

Dlhá a vyčerpávajúca prvá svetová vojna viedla aj ku krachu mnohých súkromných podnikov. Ich majitelia sa preto radšej zaoberali svojimi súkromnými záležitosťami ako myšlienkami o aktívnej spolupráci na obrane štátu.¹⁸ Okrem toho v čs. spoločnosti všeobecne prevažovali pacifistické ilúzie o trvalom zabezpečení mieru a panovala predstava, že i samotná čs. branná moc je zbytočne drahým symbolom štátnej moci.

Čs. vládna moc a MNO si uvedomovali stále napätú medzinárodnú situáciu, ako aj vnútropolitickú klímu v republike, a preto sa na parlamentnej pôde usilovali neúnavne vysvetľovať a presadzovať dôležitosť povinnej brannej výchovy obyvateľstva a predvojenskej výchovy mládeže. Jedným z argumentov bola skutočnosť, že vo väčšine európskych štátov sa po skúsenostiach zo svetovej vojny začala venovať veľká pozornosť predvojenskej výchove mládeže a postupne sa prechádzalo k zavedeniu povinnej brannej výchovy. Ďalším dôvodom na posilnenie branného systému Československa bol fakt, že politické špičky väčšiny susediacich štátov (najmä Maďarska) sa nemohli stotožniť s existenciou tohto štátu. Otvorene vyvíjali úpornú snahu na korigovanie versailleského zmluvného systému v strednej Európe, čo malo nepochybne viesť k výraznému oslabeniu zahranično-politického postavenia ČSR.

Jednu z prvých zmienok, ktorá sa dotýkala brannej výchovy, obsahoval už branný zákon č. 193 z 19. marca 1920, a to v odseku, že „*telesná výchova mládeže pred brannou povinnosťou bude upravená zvlášť*“ (pozri Branná povinnosť, § 2). Zo skutočnosti, že tento odsek bol vložený do časti o brannej povinnosti, je zjavné, že telesná výchova sa v tejto súvislosti pokladala za súčasť prípravy na brannú povinnosť. Okrem toho sa v paragrafe 28 branného zákona predpokladalo zriadenie, resp. vzrast dobrovoľných občianskych polovojenských organizácií, ktorých príslušníci by prijali záväzok, že v čase mobilizácie a vojny sa stanú súčasťou brannej moci a budú vykonávať určité úlohy, na ktoré by sa v čase mieru výcvikom pripravovali.¹⁹

Najvyššie orgány vojenskej správy sa okrem ustanovenia v brannom zákone pokúsili v príslušných právnych predpisoch zabezpečiť svoj vplyv aj na rozvoj telesnej výchovy. Na základe zákona č. 228 z 30. marca 1920 bol pri ministerstve verejného zdravotníctva a telesnej výchovy ustanovený Poradný zbor pre telesnú výchovu, ktorému sa mali predkladať na posúdenie všetky zásadné otázky rozvoja telesnej výchovy. V tomto poradnom zbore boli aj dvaja zástupcovia MNO.²⁰ Navzdory týmto čiastkovým úspechom sa však vtedy najvyšším predstaviteľom vojenskej správy nepodarilo predložiť do parlamentu osobitnú právnu úpravu, ktorá by

¹⁸Kol. autorov: Vojenské dějiny Československa 1918 – 1939. III. díl. Praha, Naše vojsko 1987, s. 202.

¹⁹Bližšie Nariadenie vlády ČSR č. 269 Zb. z. a n. z 28. júla 1921, ktorým sa vykonáva Branný zákon č. 193/1920 Zb. z. a n. (Branné predpisy § 119).

²⁰Bližšie Nariadenie vlády ČSR č. 616 Zb. z. a n. z 12. novembra 1920, ktorým sa vykonáva zákon o zriadení Poradného zboru pre telesnú výchovu č. 228/1920 Zb. z. a n.

riešila systém povinnnej brannej a predvojenskej výchovy na jednotnom základe a pod jej kontrolou. Preto sa otázkam spojeným či už s jej propagovaním, prípravou, alebo realizovaním, začalo venovať široké spektrum celoštátnych a provládnych branných organizácií.

Oficiálne branne organizácie vládnej orientácie po dvoch rokoch pokusov o zabezpečenie čo najvhodnejšej vnútornej organizačnej štruktúry a vybudovania čo najširšej členskej základne vstúpili v 20. rokoch do novej etapy svojej činnosti. V tomto období bolo ich charakteristickou črtou vypracovanie prvých pevných organizačných stanov a plánov činnosti, v ktorých sa o. i. stanovili aj ciele a úlohy v oblasti organizovania brannej a predvojenskej výchovy.

Napriek tomu, že väčšina provládnych polovojenských, vojenských stavovských a telovýchovných branných organizácií sa vyhlasovala za politicky neutrálne, istej miere politickej inklinácie sa nevyhli. Očividne sa to prejavilo v zložení vedúcich zložiek a napokon aj v samotnej štruktúre členskej základne. Napríklad Čs. obec strelecká a Čs. obec legionárska bola nesporne pod vplyvom Čs. strany národno-socialistickej, Robotnícke telocvičné jednoty Čs. sociálnej demokracie a Čs. orol zasa Čs. strany lidovej.²¹ Sedliacka jazda a Čs. národný zväz strelceky mali sfarbenie Republikánskej strany zemeľského a maloroľníckeho ľudu (tzv. agrárnikov), Národné gardy a Akademická légia inklinovali k Čs. národnej demokracii. Tieto skutočnosti nám najvýstižnejšie poukazujú na ponímanie brannej prípravy obyvateľstva, ktoré malo zodpovedať záujmom vládnučich strán tzv. „päťky“. To pramenilo z objektívnej príčiny, aby taká citlivá otázka, akou zaiste bolo zabezpečenie branných potrieb štátu, zostala pevne a proporciálne rozložená vo všetkých vládnučich stranách. Tým sa mala eliminovať na minimum hrozba, že by niektorá z politických strán alebo skupín využila branné organizácie v presadzovaní politickej moci.

Markantným príkladom zneužitia politickej moci bolo Taliansko, kde v roku 1922 fašistická polovojenská organizácia Čierne košeľe (Squadre d' Azione) bola jednou z najvýraznejších opôr Mussoliniho pochodu na Rím. Vzápätí fašisti zlikvidovali parlamentnú demokraciu a v roku 1926 vyhlásili fašistický štát jednej strany (PNF – Partito nazionale fascista).²²

Fašizmus – otvorená diktatúra antiliberálneho a antidemokratického zamerania sa ako nová a pre mnohých veľmi príťažlivá idea začal veľmi rýchlo šíriť do celej Európy. Udomácnil sa najmä v štátoch, ktoré vyšli zo svetovej vojny ako porazené a zmietali sa v hlbokoj hospodárskej a sociálnej kríze (najmä Maďarsko, Nemecko, Bulharsko).²³ V ich destabilizovaných spoločnostiach si fašistická idea postupne našla veľa prívržencov a sympatizantov a vo vhodnom okamihu vyústila do otvorenej fašistickej diktatúry.

Riziko prenikania fašistických ideí do čs. republiky si hneď od počiatku, aj keď v mnohých smeroch nedostatočne, uvedomovala jej oficiálna štátna moc. Preto z hľadiska zabezpečenia branných potrieb obrany ČSR nebolo ani žiaduce, aby vznikali branné spolkové organizácie polovojenského či telovýchovného charakteru z neštátotvorných národností a neskôr i z lona tých politických strán, ktoré sa nestotožňovali s oficiálnou štátnou politikou.

Prvou brannou organizáciou, ktorá už od začiatku 20. rokov vyvíjala veľkú aktivitu na uzákonenie povinnej brannej výchovy pre mládež od 18 do 20 rokov a požadovala, aby sa v potrebnom rozsahu k brannosti vychovávala i školská mládež, bol *Zväz čs. dôstojníctva* (ZČsD), obnovený na ustanovujúcom valnom zhromaždení 16. mája 1920 v Prahe.²⁴ Táto vojenská stavovská organizácia sa stala ideovým pokračovateľom Podporného a vzdelávacieho zväzu čs. dôstojníkov, ktorý bol založený (zo Zväzu čs. dôstojníkov²⁵ – pozn. M.Č.) 18. mája

²¹PROCHÁZKA, R.: Spolky telovýchovné. In: Armáda a národ, c. d., s. 504.

²²Bližšie TKADLEČKOVÁ, H.: Vznik fašistického hnutia a fašistickej strany v Taliansku. In: Zborník FF UK, Historica 20, 1969, s. 127 – 161.

²³Bližšie GAJANOVÁ, A.: Dvojí tvář. Praha, Naše vojsko 1962, s. 13 – 17.

²⁴Ročenka k päťtiletí Svazu čs. dôstojníctva. Praha 1925, s. 13.

²⁵*Zväz čs. dôstojníkov* bol založený už 12. novembra 1918 na ustanovujúcej schôdzi, ktorá sa za účasti približne 1000 bývalých dôstojníkov c. a k. armády konala v „*Lidovém domě*“ v Prahe. (Tamže, s. 7).

ja 1919 na ustanovujúcom zjazde delegátov. Zjazd sa konal v Prahe za účasti vtedajšieho ministra národnej obrany Václava Klofáča.

Prvým predsedom Zväzu čs. dôstojníctva sa stal pplk. Miloš Žák, tajomníkom kpt. Celestín Hanzl.²⁶ Na zjazde delegátov zväzu 12. decembra 1920 v Olomouci boli schválené nové stanovky a program činnosti. Z neho vyplývalo, že ZČsD ako vojenská stavovská organizácia by mal plniť funkciu vojenského odborového zväzu a zároveň aj branné, osvetovo-výchovné, kultúrne a telovýchovné úlohy.²⁷ Od mája do decembra 1920 bolo v republike založených 32 pobočiek Zväzu čs. dôstojníctva. Už vo februári 1922 sa počet pobočiek viac ako zdvojnásobil a dosiahol počet 67. V nich bolo organizovaných spolu 8100 členov, z toho 7234 aktívnych dôstojníkov, 454 dôstojníkov v zálohe a 412 dôstojníkov vo výslužbe. Prvá pobočka tohto zväzu na Slovensku vznikla v júli 1920 v Prešove a do konca toho istého roka vznikli ďalšie pobočky v Banskej Bystrici, Bratislave, Lučenci, Trnave, Košiciach, Ružomberku a Levoči.²⁸

Tlačovým orgánom ZČsD sa od januára 1921 stal týždenník *Důstojnické listy*. Jeho prvým redaktorom bol škpt. Ing. Evžen Jareš, ktorý „*vtiskl programu Svazu a linii listu vysokou úroveň a hlubokou myšlenkovou koncepci*“.²⁹ Zväz prostredníctvom časopisu propagoval svoje postoje na riešenie branných otázok a informoval nielen o tom, čo sa deje vo vlastnej organizácii a v armáde, ale vysvetľoval a glosoval aj hospodárske, politické a kultúrne udalosti republikového i medzinárodného významu. V roku 1923 sa predstaviteľom ZČsD (na čele s novým predsedom mjtr. v zálohe Karlom Mayerom – pozn. M. Č.) podarilo zriadiť prvé inštrukčné kurzy pre dôstojníkov v zálohe, s ktorými sa počítalo pri organizovaní a riadení brannej výchovy obyvateľstva.

Na uskutočnenie myšlienky propagácie branných otázok a kampane zameranej na prípravu systému povinnej brannej výchovy však musel Zväz čs. dôstojníctva nájsť podporu nielen vo vládných kruhoch a MNO, ale aj od predstaviteľov ďalších vojenských stavovských, polovojenských, či telovýchovných organizácií. Na tieto účely sa počítalo so získaním ich širokého okruhu členstva. V prvom rade sa ZČsD snažil nadviazať spoluprácu s *Československou obcou legionárskou* (ČsOL), ktorá vznikla z viacerých legionárskych organizácií (založených v roku 1919 – pozn. M. Č.) na ustanovujúcom zjazde 22. – 23. mája 1921. Vo svojich radoch sústredovala najväčší počet príslušníkov čs. zahraničného (legionárskeho) vojska. Patrila k tým oficiálnym branným organizáciám, ktoré výrazne ovplyvňovala politika vládných socialistických strán a postupne sa vyprofilovala na jednu z hlavných opôr politiky „skupiny Hradu“.³⁰ To sa jednoznačne prejavilo aj v personálnom obsadení vedúcich funkcií tejto obce. Predsedom sa stal bývalý ruský legionár Josef Patejdl, ktorý pôsobil od roku 1920 v kancelárii prezidenta republiky a zároveň bol poslancom NZ za Národnosocialistickú stranu. Za podpredsedu ČsOL bol v roku 1921 zvolený slovenský sociálnodemokratický politik a jeden z organizátorov čs. légii v Rusku, JUDr. Ivan Markovič,³¹ ktorý ako jediný Slovák v období prvej ČSR zastával krátky čas aj funkciu ministra národnej obrany (16. 7. – 15. 9. 1920) v tretej čs. vláde Vlastimila Tusara.

Hlavným ideovým programom Čs. obce legionárskej sa stali rozpracované zásady Washingtonskej deklarácie z 18. októbra 1918. Okrem riešenia hospodárskych a sociálnych otázok svojich členov zamerala táto legionárska organizácia svoju činnosť na brannú výchovu obyvateľstva s cieľom „*prispievať k zástite a obrane ČSR*“.³² Od roku 1924 bola ČsOL vydavateľom denníka *Národní osvobození*.

²⁶Tamže, s. 20.

²⁷POKORNÁ, A: Branné organizace, c. d., s. 74.

²⁸Ročenka k päťdesiatim Svazu čs. důstojníctva, c. d., s. 17 – 19, 25.

²⁹Tamže, s. 14.

³⁰TOMEŠ, J.: Slovník k politickým dějinám Československa 1918 – 1992. Praha 1994, s. 24.

³¹Československý biografický slovník. A – Ž. Praha, Academia 1992, s. 435 – 436, 523. Blížšie NIŽŇANSKÝ, E. a kol: Kto bol kto za I. ČSR. Bratislava 1993, s. 117 – 119.

³²Encyklopédia Slovenska. I. zväzok A – D. Bratislava, Veda 1977, s. 380. Slovenskí legionári na protest proti ignorovaniu svojich záujmov utvorili 28. augusta 1926 v Martine vlastnú organizáciu – *Združenie legionárov na Slovensku*. Malo 5 jednôt s 2339 členmi, ostatní boli v iných legionárskych organizáciách. Predsedom sa stal Jozef Miloslav Országh a tlačovým orgánom bol mesačník *Legionárske hlasy*, predtým *Nové časy*. (Tamže).

Ďalšou organizáciou, ktorá prichádzala na spoluprácu so Zväzom čs. dôstojníctva do úvahy, bola *Československá obec střelecká* (ČsOS). Jednotlivé strelecké jednoty združené v tejto obci sa už od prvej polovice 20. rokov pokúšali vytvoriť pevný základ na spoluprácu s čs. brannou mocou tým, že sa začali zaoberať aj otázkou spoluúčasti na organizovaní brannej a predvojenskej výchovy. Prvým starostom tejto obce bol František Novák a náčelníkom Václav Suchý. Podľa schválených stanov (výnosom ministerstva vnútra zo dňa 9. augusta 1923 – pozn. M. Č.) hlavným účelom tejto brannej organizácie „*jest pěstování a zvelebování střelctví v republice Československé, výchova k brannosti, zakládání, sblíživání a vzájemná podpora jednot střeleckých v Čs. obci střelecké sdružených*“.³³

Vedúci činitelia Čs. obce streleckej však mali veľké obavy z činnosti *Národných gárd* (NG). Poukazovali najmä na to, že tieto ozbrojené občianske zbory, ktoré vznikli na základe tradície ostrostreleckých spolkov z druhej polovice 19. storočia, sa svojou činnosťou medzi obyvateľstvom snažili potlačiť význam a postavenie ostatných občianskych polovojenských organizácií v republike. Zväz čs. dôstojníctva posúdil obavy Čs. obce streleckej ako opodstatnené, a preto na jej podporu intervenoval v MNO. To napokon v roku 1924 navrhlo spojiť strelecké jednoty a ozbrojené občianske zbory do celoštátnej organizácie – *Zväzu občianskych obrán republiky Československej*. Hlavné poslanie tejto občianskej polovojenskej organizácie sa malo zamerať na vojenský výcvik podľa smerníc schválených vojenskou správou. V čase mieru mal tento zväz spolupôsobiť pri zabezpečovaní verejného pokoja a poriadku a v čase brannej pohotovosti štátu sa mal stať súčasťou čs. brannej moci. Návrh MNO však vyvolal mohutný protest vedenia *Národných gárd*, ktoré striktnie odmietlo zjednotenie so streleckými jednotami. Po celej sérii rokovaní s vedúcimi predstaviteľmi vojenskej správy sa zodpovedné orgány na MNO rozhodli upustiť od tohto návrhu a *Národné gardy* si tak i naďalej zachovali svoju organizačnú samostatnosť.³⁴

Rozpory medzi Čs. obcou streleckou a *Národnými gardami* však neboli jediným problémom, ktorý ovplyvňoval život a činnosť tejto obce v prvej polovici 20. rokov. Vnútri ČsOS prebiehal medzi vládnymi politickými stranami ostrý zápas o získanie určujúceho vplyvu nad touto brannou organizáciou. Napokon z tohto zápasu vyšli víťazne Čs. národní socialisti. Táto skutočnosť však zapríčinila, že v roku 1925 z tejto obce vystúpilo 12 streleckých jednôt, ktoré vytvorili novú brannú organizáciu – *Československý národní zväz střelecký* (ČsNZS). Do vedenia tejto novej brannej organizácie boli zvolení: starosta – Dr. Eduard Šubrt, námestníci starostu – Dr. Josef Černý a armádny generál vo výslužbe Ing. Jan Diviš. Členom prvého výboru tohto streleckého zväzu sa stal aj slovenský poslanec NZ za Republikánsku stranu zemedelského a maloroľníckeho ľudu (ďalej agrárnu stranu) Dr. Pavol Blaho.³⁵

V stanovách ČsNZS sa okrem iného uvádzalo, že „*účelem svazu jest: zakládati, sdružovati a podporovati Národní střelecké jednoty, střelecké a lovecké spolky, jejichž členové jsou českoslovenští příslušníci, pěstovati sport střelecký..., výchova členstva v duchu věrnosti a lásky k Československé republice...*“ Na dosiahnutie tohto cieľa si predstavitelia zväzu predsavzali „...*v národních, kulturních, sociálních, hospodářských a tělovýchovných organisacích, které stojí jako Svaz bezvýhradně na půdě Československé republiky, buditi porozumění a zájem o střelctví a přípravu národa k brannosti, získavati členy ve všech vrstvách národa, zejména v mladších jeho generacích, zakládati, zřizovati, podporovati a řídit místní spolky, okrskové, župní a zemské organisace.*“³⁶

Okrem uvedených branných organizácií bolo v záujme Zväzu čs. dôstojníctva nadviazať úzku spoluprácu aj s ďalšou športovo-polovojenskou občianskou organizáciou agrárnej strany – Sedliackou jazdou (S. J.). Táto organizácia vznikla v polovici 20. rokov z dvoch organizač-

³³Stanovy Československé obce střelecké. Praha 1923, čl. 2.

³⁴POKORNÁ, A: Branné organizace, c. d., s. 74 – 75.

³⁵ŠIMON, J.: Národní střelctvo a obrana naší vlasti. Praha 1928, s. 10.

³⁶Tamže, s. 12 – 13.

ných centier: sedliackych jazdeckých bandérií a Ríšskej jednoty republikánskeho dorastu (mládežníckej organizácie agrárnej strany – pozn. M. Č.). Po krátkom období organizačnej dvojkoľajnosti bola na spoločnom zjazde delegátov oboch uvedených organizácií 3. júla 1926 vytvorená Sedliacka jazda. Riadilo ju Ústredie sedliackych jász so sídlom v Prahe. To vzniklo už 21. marca 1925.³⁷ Prvým starostom Ústredia S. J. sa stal poslanec NZ za agrárnu stranu Bohumír Bradáč a konateľom Josef Šimon. Do tohto ústredia boli zvolení aj viacerí zástupcovia Slovenska, kde sa S. J. etablovala v rovnakom čase ako v českých krajinách. Postupne patrila medzi tie oficiálne branné organizácie, ktorým sa vo východnej polovici republiky podarilo zapustiť hlbšie korene. Prvé funkcie miestostarostov za Slovensko v pražskom Ústredí S. J. vykonávali senátor NZ Ján Duchaj a Ján Ursíny a prvým zemským náčelníkom S. J. na Slovensku sa stal Dr. Vincenc Loučka.³⁸

Základnou programovou požiadavkou Sedliackej jazdy (v zmysle stanov – pozn. M. Č.) sa stal výcvik roľníka v jazde na koni, ktorý mal spočiatku skôr telovýchovný charakter. Jej členovia sa mali cvičiť i v streľbe a šerme. Taktiež sa u jej príslušníkov mal vzbudzovať zmysel pre disciplínu i poriadok a starať sa o ich odbornú výchovu. Výsledok sa mal premietnuť do celkového zvýšenia brannosti členstva, najmä mládeže.³⁹

Založenie, resp. etablovanie Sedliackej jazdy na Slovensku však nebolo len z týchto poľhnutí. Jej poprední ideoví tvorcovia a praktickí organizátori z radov agrárnej strany zdôrazňovali jej význam aj z hľadiska obrany záujmov agrárneho stavu a prípadnej obrany republikánskeho charakteru Čs. republiky vôbec. Zároveň mala byť aj akousi protiváhou tým uniformovaným organizáciám, ktoré už existovali pri rôznych nepriateľsky naladených opozičných politických stranách, pričom sa najviac poukazovalo na komunistickú stranu a ľudácku Rodobranu.⁴⁰

Vo schválenom ideovom programe S. J. si jej predstavitelia okrem iného predsavzali šíriť sokolskú ideu na vidieku (najmä na Slovensku – pozn. M. Č.) a pripravovať svojich členov na vojenskú prezenčnú službu v jazdeckých, alebo vozatajských útvaroch. Národný duch, organizačná disciplína a telovýchovný charakter Sokola bol nepochybne vzorom pre organizovanie Sedliackej jazdy, čo sa premietlo aj do jej organizačného poriadku. V ňom bolo uvedené, že „členstvi v Selské jízde jest vázáno povinností býti též členem některé »Tělocvičné jednoty sokolské«“.⁴¹

Čs. obec sokolská bola nesporne najmasovejšou telovýchovnou organizáciou v Československu. Už v roku 1920 mala 2629 sokolských jednôt s 562 651 členmi, ktoré boli združené v sokolských župách. Na VII. všesokolskom zlete v roku 1920 v Prahe sa zúčastnilo aj 2366 sokolov zo Slovenska,⁴² kde už v rokoch 1919 – 1920 vzniklo 6 sokolských žúp. Boli to: župa Masarykova (sídlo Bratislava), župa Nitrianska (Nitra), župa Podtatranská (Liptovský Sv. Mikuláš), župa Pohronská (Banská Bystrica), župa Považská (Nové Mesto nad Váhom) a župa Východoslovenská (Košice).⁴³ Koncom roka 1921 bolo v týchto slovenských sokol-

³⁷Bližšie ZUBEREC, V.: Muzeálna dokumentácia Sedliackej jazdy. In: Múzeum, 12, 1967, s. 25.

³⁸Venkov, 4. 7. 1926.

³⁹Porovnaj Stanovy Sedliackej jazdy (§ 6), schválené pre bratislavskú okresnú organizáciu S. J. Krajinským úradom č. 12296/8/1930 18. 6. 1930 (všeobecne platné stanovy). Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920 – 1950, kr. č. 122, Mat. 20/30.

⁴⁰Mladý roľník, 1. 11. 1926.

⁴¹ŠIMON, J.: Organizace Selských jász. In: Idea, organizace a úkoly Selské jász. Praha 1930, s. 68. Selské jász. In: Armáda a národ, c. d., s. 511.

⁴²Encyklopédia Slovenska. V. zväzok R – Š. Bratislava, Veda 1981, s. 540.

⁴³Ročenka pro sokolské činovníky (zostavil František Mašek). Ročník IV., 1927 – 1928. Praha 1927, s. 88 – 89, 91 – 92, 95. Starostovia sokolských žúp na Slovensku v polovici 20. rokov: 1) župa Masarykova – Samuel Zoch, ev. biskup, Modra, 2) župa Nitrianska – Dr. Ivan Štefánik, župný poradca, Nitra, 3) župa Podtatranská – František Klímeš, kníhtlačiar, Lipt. Sv. Mikuláš, 4) župa Pohronská – Viliam Pauliny, hlavný riaditeľ banky, Banská Bystrica, 5) župa Považská – Ján Trnovský, kníhtlačiar, Nové Mesto nad Váhom, 6) župa Východoslovenská – MUDr. Ján Slabej, hlavný župný lekár, Košice. (Tamže).

ských župách združených spolu 101 sokolských jednôt s 22 483 príslušníkmi (14 787 členov, 2751 dorastu a 4900 žiactva).⁴⁴ Odbornou zásadou sokolskej činnosti bola Tyršova telovýchovná sústava, ktorú zhrnul v diele *Základové tělocviku*. Jedným z najvýznamnejších predstaviteľov Sokola na Slovensku bol cvičiteľ a zbormajster Ján Sladký, ktorý v rokoch 1919 – 1939 vyučoval prírodopis a telesnú výchovu na reálnom gymnáziu v Ružomberku.

Na rozdiel od vojenských stavovských a občianskych polovojenských organizácií sa však Čs. obec sokolská v 20. rokoch nezaoberala otázkami brannej výchovy obyvateľstva a predvojenskej výchovy mládeže, a to aj napriek tomu, že už od svojho vzniku považovala prípravu svojich členov na obranu vlasti za jednu z kľúčových úloh a vo svojej činnosti používala prvky branného charakteru. Dôvodom, prečo sa Sokol nehlásil ku kampani zameranej na prípravu systému brannej výchovy, bol najmä fakt, že kampaň viedol Zväz čs. dôstojníctva. Okrem toho vedúci predstavitelia Sokola vzhľadom na jeho aktívnu vojenskú činnosť v rokoch 1918 – 1919 považovali odmietnutie ich návrhov a záujmov pri budovaní základov čs. brannej moci za krivdu a nevd'ak zo strany MNO.⁴⁵

Najvyšší vojenský predstavitelia však prisudzovali Sokolstvu popredné postavenie, najmä pri vykonávaní predvojenskej výchovy mládeže. Svedčí o tom napríklad článok divízneho generála Jana Syrového Sokolstvo a armáda, ktorý ako minister národnej obrany napísal v roku 1926 do Lidových novín. Zdôraznil v ňom, že „...i vojenská výchova môže a musí nájsť dobré miesto v řadách sokolských. Nikoliv však taková, která se omezuje na mechanické cvičení obratů, na různé cviky s puškou..., nýbrž ona, která dovede vzbudit a udržet u mladých Sokolů zájem o vojenskou službu a správné chápání jejího významu. V obrane vlasti nesmí Sokol znáti žádného kompromisu a váhání, musí se i v době míru k tomu připravovati...“⁴⁶

Ani ďalšia telovýchovná organizácia, Čs. orol, od roku 1920 člen Medzinárodnej únie katolíckych spolkov pre telesnú výchovu (UIDCEP), sa ešte v tomto období nezapojil do organizovania brannej a predvojenskej výchovy. V tom čase musel zápasit' s množstvom vnútorných a existenčných problémov. K tomu sa pridružili viaceré požiadavky čs. verejnosti adresované vládny orgánom, ktoré sledovali zámer zakázať túto telovýchovnú organizáciu. Príležitosti sa chopil aj jeho dávny konkurent, najmä na vidieku, Čs. obec sokolská. Vyhlásila ho za „skvrnu českých dějin“ a všetkými možnými prostriedkami sa usilovala o jeho likvidáciu.⁴⁷ Napriek tomu sa vedúcim činovníkom Čs. orla podarilo – za pomoci katolíckej cirkvi a vládnej Čs. strany lidovej – zachovať nielen jeho existenciu, ale dosiahnuť aj rovnoprávne postavenie s ostatnými štátom uznanými telovýchovnými organizáciami. Základom jeho telovýchovnej činnosti sa však stala sokolská telovýchovná sústava.

Hlavnou organizačnou zložkou Čs. orla boli miestne orolské jednoty, združené v okresných a župných jednotách. Riadili ich krajské rady. Na čele jednôt boli starostovia, zvyčajne katolícki kňazi. Najvýznamnejšie postavenie mal Orol najmä na južnej Morave a na Slovensku, kde bol vplyv katolíckeho kléru najsilnejší. V roku 1922 sa konal v Brne prvý celoštátny Orolský zlet a v roku 1924 tvorilo jeho členskú základňu takmer 127 tisíc členov.⁴⁸

Otázkami spojenými s organizovaním brannej výchovy obyvateľstva a predvojenskej výchovy mládeže sa v 20. rokoch výraznejšie nezaoberali ani *Robotnické telocvičné jednoty* (RTJ)

⁴⁴Encyklopédia Slovenska. V. zväzok R – Š, c. d., s. 540.

⁴⁵Bližšie POKORNÁ, A.: České občanské, c. d., s. 150 – 153.

⁴⁶Lidové noviny, 27. 6. 1926.

⁴⁷Kol. autorov: Vojenské dějiny Československa, c. d., s. 203.

⁴⁸Encyklopédia Slovenska. IV. zväzok N – Q. Bratislava, Veda 1980, s. 219. Prvé orolské jednoty vznikli na Slovensku v roku 1919 a o štyri roky neskôr bolo v nich organizovaných už 27 801 členov. V novembri 1919 bola na Slovensku založená Krajská rada Orla, ktorá pôsobila ako telovýchovná zložka Slovenskej ľudovej strany (SĽS). Prvý celoslovenský krajský orolský zlet sa uskutočnil v roku 1928 v Bratislave. Členstvo bolo postupne združené až v 162 orolských jednotách, ktoré boli rozdelené do 9 orolských žúp. Spoluzakladateľom a prvým krajským starostom Orla na Slovensku bol katolícky kňaz Augustín Raška, čestným starostom Msgr. Andrej Hlinka a tlačovým orgánom mesačník Tatranský orol. (Tamže).

združené vo Zväze RTJ, ktorý bol riadený Čs. sociálnodemokratickou stranou. V ich vnútornej organizácii sa odrážal krízový proces prebiehajúci v robotníckom hnutí po prvej svetovej vojne. Ďalšou príčinou prudkého boja vnútri RTJ sa stala úloha starostu Zväzu Františka Hummelhansa pri policajnom obsadení sídla sociálnodemokratickej strany v Prahe – Lidového domu v decembri 1920. Ten bol totiž od jesene toho roku v rukách marxistickej ľavicovej – opozičnej frakcie vnútri sociálnej demokracie. Táto skutočnosť vyvolala v časti členskej základne RTJ, ktorá sa hlásila k marxistickej ľavici, značnú nevôľu, čo napokon vyústilo do ostrých protestov, požadujúcich Hummelhansovu abdikáciu a zvolanie mimoriadneho zjazdu RTJ.⁴⁹

Z toho vyplýva, že opozičné hnutie v sociálnej demokracii – marxistická ľavica, sa výrazne angažovala aj v RTJ. Na čele tohto opozičného hnutia stál žurnalista Jiří František Chalupický. Výsledok jeho cieľavedomej činnosti nenechal na seba dlho čakať. Dňa 8. mája 1921 bola založená nová ľavicová telovýchovná organizácia – *Federácia robotníckych telocvičných jednot* (FRTJ), ktorej členskú základňu tvorila aj časť bývalých členov RTJ. Vznik FRTJ sprevádzala 26. júna 1921 mohutná robotnícka telovýchovná slávnosť, pod taktovkou formujúceho sa komunistickeho hnutia v ČSR, spartakiáda v Prahe na Maninách.

V roku 1924 začala FRTJ pod vedením Komunistickej strany Československa (vznikla na ustanovujúcom zjazde 14. – 16. 5. 1921 v Prahe – pozn. M.Č.) pripravovať kampaň na zjednotenie všetkých ľavicových telovýchovných organizácií. Bola to súčasť boja KSC proti prenikaniu akýchkoľvek branných tendencií do telovýchovných organizácií v republike. FRTJ vyzvala dokonca Zväz RTJ na spoluprácu, s cieľom zjednotiť všetky robotnícke telocvičné organizácie v ČSR, vrátane tých, ktorých členskú základňu tvorili neštátotvorné národnosti. Zväz RTJ, ako oficiálna branná organizácia vládnej sociálnej demokracie, však jednoznačne tento návrh odmietol a neskôr odoprel i spoluprácu s Federáciou proletárskej telovýchovy (FPT). Táto nová komunisticá telovýchovná organizácia vznikla v roku 1926 zlúčením FRTJ s ostatnými komunistickými robotníckymi a športovými organizáciami v ČSR na základe uznesenia Červenej športovej internacionály.⁵⁰

Tento postoj KSC k brannosti vyplýval najmä zo skutočnosti, že od svojho vzniku sa postavila do zásadnej opozície voči oficiálnej štátnej politike. Na základe striktných direktív a inštrukcií Komunistickej internacionály (KI) z Moskvy odmietala čs. parlamentnú demokraciu, a tým aj akékoľvek opatrenia, ktoré by smerovali k upevneniu štátneho a branného systému republiky. Od tohto postoja sa odvíjala aj rozvratná činnosť v čs. armáde, ktorú KSC považovala za rozhodujúci mocenský nástroj čs. buržoázie. Preto v politickom slovníku jej vedúcich činiteľov (prví najvýznamnejší: Václav Bolen, Bohumil Jílek, na Slovensku Július Verčík – pozn. M. Č.) nechýbalo ani „deklaratívne“ vyhlásovanie antimilitaristických hesiel. Taktiež hrozili vpádom do vojenských objektov s cieľom zmocniť sa vojenského materiálu. V tomto duchu a pod heslom „Za diktatúru robotníctva a proti militarizmu“ sa napríklad konal tábor komunistov na Slovensku v auguste 1926 v Banskej Bystrici. Okrem iného sa tam hovorilo, že v boji proti vládnym stranám je žiaduce vyzbrojiť radových členov strany. „*V prijatej resolúcii bolo prohláseno, že ve vhodném okamžiku, až bude potřeba, aby komunisté střileli, nebudou si zbraně kupovati, ale zajdou si pro ně přímo do kasáren a do vojenských skladů.*“⁵¹

Ideológia KSC si získala aj sympatizantov v radoch čs. legionárov, najmä tých, ktorí bojovali v Rusku. Tí už v roku 1921 založili vlastnú komunistickú legionársku organizáciu – *Červení legionári*. Jej vplyv na verejný a spolkový život v republike bol však zanedbateľný.

⁴⁹POKORNÁ, A: Branné organizace, c. d., s. 77.

⁵⁰Bližšie Malá Československá encyklopedie II. D – CH. Praha, Academia 1985, s. 405.

⁵¹Národní listy, 18. 8. 1926.

Préd novembrom 1989 bolo v čs. historiografii napísané množstvo publikácií, vedeckých statí a článkov, ktoré sa zaoberali postojom a vzťahom KSC k armáde prvej ČSR. Zväčša ide o tendenčné historické práce, poplatné obdobiu v ktorom vznikli. Z práca relatívne menej poplatných dobe možno uviesť napr. publikáciu VÁVRA, V.: KSC a armáda 1921 – 1939. Praha, Naše vojsko 1983. – 332 s., ktorá je v prevažnej miere založená na štúdiu archívnych (vojenskohistorických) dokumentov.

Okrem extrémneho ľavicového hnutia, ktorého najvýznamnejším reprezentantom bola KSC, sa však už v prvej polovici 20. rokov v ČSR etablovali aj extrémne pravicové politické hnutia, polovojenské organizácie a rôzne spolkové korporácie, ktoré výrazne ovplyvnila idea talianskeho fašizmu. Fašizmus a jeho ideológia teda neobišiel ani Československo. Dokonca pravicové strany vládnej koalície (najmä Čs. národná demokracia – pozn. M. Č.) ho spočiatku prijímali ako neškodnú extrémnu protiváhu voči silnejúcemu komunistickému hnutiu. Napriek tomu, že vplyv týchto profašisticky orientovaných politických strán, polovojenských organizácií, spolkov a ich nositeľov bol na vtedajší politický život čs. republiky skôr okrajový, stali sa jeho trvalou súčasťou a v určitých „krízových momentoch“ vystupovali na krátky čas i do popredia. Vzostup profašisticky orientovaného militantného pravicového hnutia v republike sa najvýraznejšie prejavil po parlamentných voľbách v roku 1925. V časti čs. verejnosti rástla popularita fašistických a šovinistických hesiel, ktoré pochádzali hlavne z Mussoliniho Talianska.

Na Slovensku sa fašistické hnutie začalo šíriť podobne ako v českých krajinách už v prvej polovici 20. rokov. Svoju činnosť však rozvíjalo vo dvoch organizačných základniach a čiastočne aj ideových sférach. Prvá organizačná základňa prichádzala ako import z českých krajín, kde sa organizácie fašistického typu, ako *Červenobieli* a *Národné hnutie* (voľné odnože Čs. národnej demokracie) etablovali už v roku 1922. Národnému hnutiu, „voľnému združeniu vlastenecky citiacich občanov“, sa na rozdiel od Červenobielych podarilo získať väčší vplyv a podstatne viac prívržencov. Preto mohlo ihneď zakladať pobočky vo všetkých väčších mestách vrátane Slovenska. Jej členskú základňu však aj na Slovensku tvorili prevažne českí úradníci, štátni zamestnanci a príslušníci slobodných povolání. Napríklad v bratislavskej pobočke Národného hnutia, ktorá bola založená 10. marca 1923⁵², boli všetci najvýznamnejší predstavitelia Česi – predseda Jiří Votruba, podpredseda Ing. Richard Provažník a konateľ Josef Pospíšil.⁵³ Národné hnutie sa vo svojom programe zverejnenom začiatkom roka 1923 jednoznačne prihlásilo k myšlienkam talianskeho fašizmu, avšak upraveného na čs. pomery.⁵⁴

V českých krajinách vznikli aj ďalšie profašistické organizácie, ako *Moravskí fašisti*, neskôr *Moravská orlica*, *Čs. fašisti* a *Čs. národovci*. Posledné dve sa 23. marca 1926 na fašistickom zhromaždení v Prahe organizačne zjednotili do známej *Národnej obce fašistickej* (NOF), ktorá sa rýchlo etablovala aj na Slovensku.⁵⁵ Už 24. júna 1926 začal v Bratislave činnosť zemský (krajinský) sekretariát NOF, ktorý sa v roku 1927 pretvoril na Krajinskú radu NOF pre Slovensko. Hlavným cieľom tejto militantnej politickej strany bola premena republikánskeho charakteru ČSR na fašistické korporativistické zriadenie. V NOF panoval prísny vodcovský princíp. Akákoľvek odchýlka od oficiálnej línie fašistického programu sa trestala vylúčením zo strany.

Riadiacim orgánom NOF bolo tzv. Direktórium. Okrem toho si táto fašistická strana vybuvovala vlastné stavovské organizácie, poľnohospodársky syndikát, živnostensko - obchodno - priemyslový syndikát (sídliť v Bratislave – pozn. M. Č.), fašistické odbory, mládežnícku organizáciu Omladina NOF a polovojenské usporiadateľské zbory, nazývané Junáci NOF.⁵⁶ Základné organizačné články tejto strany tvorili miestne organizácie – jednoty NOF, ktoré boli združované v zemských (krajinských) organizáciách NOF. Jej hlavným tlačovým orgánom bol časopis *Stráž říše*.

⁵²SNA Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920 – 1950, kr. č. 236/331 – 332.

⁵³Tamže, kr. č. 237/12.

⁵⁴Porovnaj tamže, kr. č. 237/4. Národní listy, 17. 10. 1922.

⁵⁵Bližšie o programe a cieľoch N.O.F. na Slovensku: „Kto sú a čo chcú čsl. Fašisti?“, „Národná obec fašistická na Slovensku.“ (SNA Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920 – 1950, kr. č. 236/327, 584). KAMENEC, I.: Prenikanie fašistickej ideológie a organizácií Národnej obce fašistickej do slovenského politického života v medzivojnovom období. In: Historické štúdie, 24, 1980, s. 54 – 72.

⁵⁶Bližšie GREGOROVIC, M.: Kapitoly o českém fašismu. Praha, Lidové noviny 1995, s. 19 – 31. KVAČEK, R.: K historii Národní obce fašistické. In: Sborník k problematice dějin imperialismu. Díl 2. Praha, Ústav čs. a sv. dějin ČSAV 1978, s. 299 – 307. GAJANOVA, A.: Dvojí tvář, c. d., s. 24 – 49.

Najvýznamnejším predstaviteľom NOF bol bývalý ruský legionár a náčelník hlavného štábu čs. brannej moci, divízy generál Radola Gajda (vlastným menom Rudolf Geidl – pozn. M. Č.). Pre neskrývanú náklonnosť k fašizmu a podozrenie z prípravy štátneho prevratu, ktorý sa mal uskutočniť v čase pražského VIII. všesokolského zletu (4. – 6. 7. 1926), začalo MNO 14. augusta 1926 voči Gajdovi disciplinárne konanie. To sa skončilo v októbri 1926 jeho degradáciou na vojaka a prepustením zo služobného pomeru v čs. armáde. Gajdovo koketovanie s fašizmom sa naplno preukázalo už začiatkom roka 1927. Na zjazde Ríšskej rady fašistickej v Brne (2. 1. 1927) bol zvolený do čela NOF a jej sedemčlenného direktória.

Radola Gajda patril aj medzi zakladateľov *Nezávislej jednoty čs. legionárov*, ktorá bola na ministerstve vnútra zaregistrovaná už začiatkom roka 1926. V skutočnosti však vznikla na ustanovujúcom zjazde 3. – 6. júla 1926.⁵⁷ Táto nová vojenská stavovská organizácia získala do svojich radov aj časť členskej základne Čs. obce legionárskej. Postupne sa vyprofilovala na extrémne pravicovú brannú organizáciu, blízku politickej strane Čs. národných demokratov.

Druhá organizačná základňa profašisticky orientovaného hnutia na Slovensku vychádzala z lona slovenských politických strán autonomistického charakteru – Slovenskej národnej strany (SNS) a Slovenskej ľudovej strany (SLS). Ich hlavnou politickou ideou bola „Pittsburská dohoda a samospráva“ (SNS) a „Autonómia Slovenska“ (SLS).⁵⁸ Už v novembri 1922 vyšli z radikálneho krídla SNS profašisticky orientované organizácie *Slovenskí národní fašisti a Jednota slovenských junákov* (tiež pod názvom Junobrana – pozn. M. Č.). Najvýznamnejšími predstaviteľmi tohto krídla boli: vtedajší hlavný tajomník strany Miloš Kolesár, právnik a redaktor časopisu *Slovenská národná jednota* dr. Ľudovít Bazovský a hlavný redaktor *Národních novín* Július Turan. Organizácia Slovenských národných fašistov bola založená 19. novembra 1922 v Lučenci a hneď v prvých dňoch svojej existencie rozšírila pôsobnosť do Bratislavy, Košíc, Martina, Ružomberka, Trenčína, Turčianskeho Sv. Martina a Zvolena.⁵⁹ Existencia tejto organizácie však mala veľmi krátke trvanie a svoju činnosť ukončila oveľa skôr, než stihla razantnejšie oslovit' slovenskú verejnosť.

Podobný osud nakoniec stihol aj Jednotu slovenských junákov (JSJ), ktorej prípravný výbor vznikol už v prvej dekáde novembra 1922 v Martine.⁶⁰ JSJ sa mala orientovať na boj proti predpokladanému odnárodňovaniu slovenského obyvateľstva a za jeho jazykovú očistu. Prvá miestna pobočka Jednoty slovenských junákov bola založená 10. decembra 1922 vo Vrútkach⁶¹ a ako z dobovej tlače a archívnych dokumentov vyplýva, išlo o jedinú pobočku JSJ, ktorej existencia bola zaznamenaná.⁶² Hlavná príčina skorého zániku týchto fašizoidných organizácií spočívala vo vzájomných rozporoch jej vedúcich predstaviteľov, v neujasnenom programe a taktike v tom, že mali len malú podporu od materskej Slovenskej národnej strany. Navyše, ani vo vedení obidvoch organizácií neboli dostatočne agilné osobnosti.

Vznik prvých profašistických organizácií na Slovensku jednoznačne privítala predovšetkým Slovenská ľudová strana. V jej tlačovom orgáne *Slovák*, vyšiel už na sklonku roka 1922 článok pod názvom *Slovenskí fašisti a politické strany*, v ktorom sa okrem iného píše: „*Naše stanovisko k fašistom slovenským je jasné: Sme s nimi, ak sú z národa, s národom a pre národ slovenský.*“⁶³ Napokon však nádeje formujúceho sa profašistického krídla vnútri SLS, ktoré do týchto fašizoidných organizácií vkladalo, zlyhali. Súviselo to najmä s tým, že tieto organizácie, aj keď od počiatku autonomistické, boli slovenské a slovanské, otvorené všetkým čs. štátnym občanom bez rozdielu sociálneho postavenia, náboženského (okrem Židov) a politic-

⁵⁷„28. říjen“, 10. 7. 1926.

⁵⁸Bližšie STODOLA, E.: O samospráve Slovenska. Martin, Knihlačiarsky učastinársky spolok 1921. TUKA, V.: Návrh zákona o autonómii Slovenska. Ružomberok, tlačou „Leva“ 1921.

⁵⁹Slovenská národná jednota, 24. 11. 1922.

⁶⁰Národné noviny, 9. 11. 1922.

⁶¹Stanovy spolku Jednoty slovenských junákov. (Národné noviny, 17. 12. 1922).

⁶²Bližšie SNA Bratislava, Policajné riaditeľstvo 1920 – 1950, kr. č. 236/799 – 808.

⁶³Slovák, 31. 12. 1922.

kého presvedčenia (okrem členov KSČ). Preto reprezentanti profašistického krídla v SLS, založili v januári 1923 vlastnú polovojenskú organizáciu – *Rodobranu*. Jej vznik bol úzko spätý aj s nezanedbateľnou skupinou politických špičiek tejto strany.

Idea založenia Rodobrany, organizácie od počiatku budovanej na vodcovskom princípe, údajne pochádzala od Vojtecha Hudeca, vtedajšieho študenta právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Duchovným tvorcom a vodcom Rodobrany bol však nepochybne Dr. Vojtech Tuka, ktorý ako skúsený právnik mal hlavný podiel na vypracovaní jej ideového programu. Jeho hlavnými piliermi sa postupne stali: vypätý nacionalizmus (namierený proti-česky a protimaďarsky), primitívny antisemitizmus, militantná neznášanlivosť, ale aj náboženská demagógia.⁶⁴ Vďaka šikovnej ústnej agitácii, hlbšie prepracovanému programu, ale aj rôznym letákom, obežníkom a článkom v straneckej tlači (*Slovák, Slovenské ľudové noviny*) sa vodcom tejto polovojenskej organizácie podarilo postupne osloviť podstatnú časť Slovákov katolíckej konfesie, najmä z jej mladších radov.

K propagátorom a organizátorom Rodobrany okrem Tuku a Hudeca patrili: Michal Samuhel, prof. Jozef Joštiak, Dr. Viktor Ravasz, Dr. Karol Körper, Florián Tománek a neskôr Ján Farkaš, Karol Danihel, Alexander Mach, Martin Sokol a ďalší. Nezanedbateľné bolo aj to, že sa v nej výrazne angažovali niektorí bývalí slovenskí dôstojníci c. a k. armády a čs. armády. Najmä však: npor. vo výslužbe Anton Snáczky, škpt. v. v. Ján Stenzinger a kpt. v. v. Karol Belanský.⁶⁵

Rodobrana, ktorej predstavitelia sa otvorene hlásili k ideálom talianskeho fašizmu a obdivovali Mussoliniho fašistický režim, zamerala svoju hlavnú činnosť na zastrašovanie politických protivníkov, najmä komunistov, ale aj strán vládnej koalície. Pre Rodobranu bolo typické, že vtedajší politický systém v ČSR nazývala diktatúrou. Volala po jeho zvrhnutí, čo odôvodňovala tým, že na Slovensku vládnú „socialistické, židovské a legionárske kruhy... *My začneme boj a kto sa postaví proti, toho odstránime, všetko a každého. Nebudeme pozeráť na zásluhy, na demokraciu, na humanitu, na prezidenta, na záujmy synagóg a slobodomurárskych lôží... ani na Hrad... všetko zmetieme, aby sme mohli pochodovať... Voláme i spievame heslom hrdinu krásnej Itálie (B. Mussoliniho) »La terna dei fiori, dei carni, Ritorni qual era, la terna del armi.« Zem kvetov, hudby a poézie, Bud' zas akous bola, zemou zbrani.*“⁶⁶

Na základe výnosu ministra s plnou mocou pre správu Slovenska Jozefa Kállaya (č. 9720-D-prez. adm.) bola 30. augusta 1923 činnosť Rodobrany úradne zastavená. Jej bývalí príslušníci sa potom organizovali predovšetkým v katolíckej telovýchovnej jednote Orol a náboženských spolkoch – Spolok svätého Vojtecha a i.). V roku 1924 začali opäť vznikať rodobranecké organizácie, zatiaľ však ilegálne. Po parlamentných voľbách v novembri 1925 vstúpili opäť oficiálne do slovenského verejného a spolkoového života. Opätovné vystúpenie Rodobrany na verejnosti v rokoch 1926 – 1929 bolo charakteristické s oveľa výraznejším profašistickým podtónom a prepracovanejším programom – v duchu hesla Slovensko Slovákom. Od roku 1926 začala Rodobrana vydávať vlastný časopis s identickým názvom. Hneď v jeho prvom čísle bol uverejnený nový program tejto polovojenskej organizácie. Vo IV. bode programu sa píše: „*Podstata fašizmu je zachovať národ a štát na zdravých a nacionalistických zásadách a náboženskom podklade. Túto fašistickú myšlienku na Slovensku chce uskutočniť Rodobrana*“.⁶⁷ V tomto časopise vychádzala na pokračovanie Mussoliniho autobiografia *C' est moi* (To som ja). Sám vodca Rodobrany V. Tuka označoval fašizmus za skutočnú demokraciu, schopnú obroditi spoločenské pomery na Slovensku i v republike. Preto hlavným cieľom predstaviteľov fašizoid-

⁶⁴KAMENEC, I.: Demokratický systém a extrémne politické prúdy na Slovensku v medzivojnovom období. In: Slovensko v politickom systéme ČSR. Bratislava, SNR – HÚ SAV 1992, s. 115.

⁶⁵„*Tuka Vojtech, trest. spisy – podezření proti voj. osobám.*“ (VHA Praha, MNO – Prezídium 1927 – 1939, kr. č. 10 243, sign. 2116/9). Archiv Ministerstva vnitra ČR Praha, S/2-211-56.

⁶⁶Rodobrana, 15. 8. 1926.

⁶⁷Tamže, 25. 7. 1926.

ného krídla v SLS bolo vytvoriť z rodoobrancov zbor, ktorý by po dosiahnutí autonómie Slovenska tvoril základ jej brachiálnej moci. Tento zbor mal byť v konečnom dôsledku strane k dispozícii aj v tom prípade, ak by došlo v ČSR k ozbrojenému zápasu o moc.

Na základe týchto skutočností sa existencia Rodobrany nestretla s pochopením vládnej politickej reprezentácie. Považovala ju za ozbrojený nástroj HSL'S na presadenie priority jej politického programu – vyhlásenia autonómie Slovenska, ktorá vo vtedajšej zahraničnopolitickej situácii v strednej Európe mohla ohroziť vnútropolitickú stabilitu ČSR. S jej narastajúcim vplyvom na slovenský verejný a politický život, osvojovaním si čoraz výraznejších fašistických črt a vojenskej organizovanosti, bola Rodobrana po šiestich rokoch existencie (po zatknutí jej hlavného vodcu a hrdinu V. Tuku v januári 1929 – pozn. M. Č.) zakázaná a rozpustená.⁶⁸

Rast fašistického hnutia v ČSR neobišiel ani čs. brannú moc. Svedčia o tom či už uvedené skutočnosti o NOF, Rodobrane, alebo aj správy 2. (spravodajského) oddelenia Hlavného štábu z roku 1926. Jedna z nich, ktorú vypracoval 14. júna 1926 dočasný prednosta tohto oddelenia pplk. gšt. František Kamm, sa zaoberala sympatiami k fašistickému hnutiu medzi príslušníkmi čs. armády v divíznej oblasti 2. pešej divízie (Plzeň). V nej sa okrem iného píše: „*Že by někdo z důstojníků byl organisovaným členem fašistů není známo, nelze však upřítí, že sympatie pro hnutí v řadách důstojníků jsou značné. Myslím, že se nemýlím, odhaduji-li počet sympatisujících na 60 %. Působí zde hlavně hesla protikorupční a očištná. Vinu nese jakási neucta ke sborům zákonodárným, vyvolaná hlavně nerozhodností a sváry při usnášení se o různých bezodkladných zákonech a nařizováních, tak zejména při projednávání zákona o úpravě požitků státních zaměstnanců... Často bývá poukazováno mezi důstojníky na naprosto neplodnou práci parlamentní vlády vyšlé z posledních voleb... (v roku 1925 – pozn. M. Č.). Stanovisko rotmistrů, kteří jsou nakloněni více straně socialistické, jest dosud nejasné. Zda hnutí fašistické šíří se též v řadách mužstva, není dosud určitých informací. Dle pozorování pozdravují se jednotlivci při setkání kamarátsky vznesením ruky, t. j. pozdravem fašistů...“⁶⁹*

V ďalšej správe, resp. úradnom zázname spravodajského oddelenia HŠ z 10. augusta 1926, sa zasa píše o plánoch NOF – dosiahnuť fašistickú diktatúru v ČSR štátnym prevratom podľa vzoru Talianska, a tým likvidovať dovtedajší systém parlamentnej demokracie. „...*Fašistická obec má připravena na Slovensku v Košicích asi 5 mil. letáků, které budou rozhozeny na Slovensku a jednájí o autonomii Slovenska v případě fašistického převratu (predovšetkým s Tukovou Rodobranou – pozn. M. Č.)⁷⁰ a je v nich také zmiňka o tom, že Itálie působí nátlak na Maďarsko, aby v té době nenapadlo Slovensko... V důvěrných rozkazech, které jsou podepsány fašistickou obcí, jsou dávaný rozkazy, psané v 1. osobě, t.j. rozkazují, aby atd... Je tudíž zřejmé, že v hlavě celého fašistického hnutí stojí jedna osoba, která rozkazuje (R. Gajda – pozn. M.Č.). V posledním rozkaze byla výzva, aby fašistická mládež byla instruována o zložení gulometů a aby bylo cvičeno házení granátů, nahražených kameny...“⁷¹ Napokon sa však ukázalo, že sa český a slovenský fašizoidným organizáciám nepodarilo závažne preniknúť do armádnej organizácie alebo získať masovú podporu čs. verejnosti, a tým vážnejšie ohroziť fungujúci demokratický systém čs. štátu.*

⁶⁸Bližšie ČAPLOVIČ, M.: K niektorým otázkam vzniku a organizačného vývoja Rodobrany v rokoch 1923 – 1929. Vojenské obzory H, 3, 1996, č. 1, s. 53 – 65. LUKEŠ, M.: Vojenská zpravodajská služba a pozadí Tukova procesu. In: Historie a vojenství, 1997, č. 4, s. 47 – 70.

⁶⁹VHA Praha, MNO – Prezídium 1924 – 1926, kr. č. 650, sign. 33 3/6.

⁷⁰Bližšie KRAMER, J.: Iredenta a separatizmus v slovenskej politike 1919 – 1938. Bratislava 1957, s. 131 – 134. GAJANOVÁ, A.: Dvoji tvář, c. d., s. 46 – 49. KAMENEC, I.: Vznik, vývoj a špecifické črty slovenského fašizmu v medzivojnovom období. In: Sborník k problematice dějin, c. d., s. 284 – 285. RYCHLÍK, J.: Český fašizmus v medzivojnovom období a po r. 1939. In: Text 2/94. Revue pre humanitné vedy. Bratislava 1994, s. 21 – 22. GREGOROVÍČ, M.: Kapitoly, c. d., s. 35 – 37. RYCHLÍK, J.: Česi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vzťahy 1914 – 1945. Bratislava, AEP 1997, s. 114.

⁷¹VHA Praha, VKPR – Taj. 1926, kr. č. 3, T-24.

Jeden zo vtedajších najvýznamnejších novinárov a publicistov Ferdinand Peroutka o fašistickom hnutí v 1. ČSR napísal: „*Československý fašismus vždy stál kultúrne nejníže ze všech politických hnutí v zemi. Úroveň jeho žurnalistiky byla nejhorší, jakou si možno představit: byla to sběrba novinářské spodiny, která psala češtinou nesmírně horší než všichni ti, jež prohlašovala za internacionalisty bez citu pro národ a jeho odkaz... Proti československému fašismu vypadal československý komunismus jako hnutí vytržbené kulturní, máje ve svých řadách významné spisovatele a umělce. Na úhuru československého fašismu nikdy nic nevzešlo, mimo zcela podřadné a pokoutní politizování...*“⁷²

Z uvedeného možno konštatovať, že najvýraznejší rozdiel medzi brannými organizáciami napojenými na oficiálnu vládnú moc a extrémne orientovanými komunistickými alebo fašizoidnými brannými organizáciami bol v diametrálne odlišných cieľoch ich činnosti. Najmä však v pohľade na riešenie štátoprávnych a politických otázok, v postoji k četníckemu (policajnému) aparátu, vo vzťahu a v otázkach spolupráce s čs. brannou mocou. Disparátna bola aj miera vplyvu politických strán na vedenia príslušných vojenských stavovských, polovojenských či telovýchovných branných organizácií.

V polovici 20. rokov bola už organizačná štruktúra provládnych branných organizácií v Československu stabilizovaná. Preto sa mohli stanoviť nové ciele ich činnosti so zreteľom na vypracovanie systematického programu v oblasti brannej výchovy obyvateľstva a predvojenskej výchovy mládeže. Okrem toho sa v tomto čase začali pripravovať aj prvé návrhy právnej kodifikácie spôsobu vykonávania brannej a predvojenskej výchovy. Vyžadovala si to nielen zhoršujúca sa zahraničnopolitická situácia, ktorej príčinou bol najmä rozmach fašistického hnutia v okolitých štátoch, ale aj uvedený rast fašizoidných tendencií vnútri republiky.

Koncom mája 1925 sa uskutočnil v Brne I. celoštátny manifestačný zjazd dôstojníkov v zálohe. Jednou z prvoradých úloh zjazdu bolo „*soustředit záložní důstojníky čs. armády k společné práci na přípravě brannosti národa ve Svazu čs. důstojníctva a manifestovat sjezdem jednotu se sborem důstojníctva aktivního, vejít s ním v užší styk a přátelské styky a vypracovat směrnice této práce.*“⁷³ Na tomto zjazde bola ustanovená komisia pre brannú prípravu a propagáciu brannej myšlienky. Komisia prijala uznesenie, aby bol prepracovaný poriadok uzákonenia povinnej vojenskej predvýchovy mládeže od 18 do 20 rokov odporúčaný, a aby bola ministerstvu školstva prednesená rezolúcia zdôrazňujúca povinnosť národnej brannej výchovy na školách.⁷⁴ V rámci živej diskusie o spolupráci v otázkach výchovy s inými brannými organizáciami a politickými stranami vystúpil na tomto zjazde so zaujímavým príspevkom poručík v zálohe Anton Granatier⁷⁵ z Bratislavy. Doslova povedal: „*Som proti návrhu, aby sa vyzvali všetky politické strany, či už koalíčné alebo niektoré z nekoalíčných. Otázka brannej moci a všetko, čo s tým súvisí, je otázka celonárodná, nepolitická. Dnes sú strany v koalícii*

⁷²PEROUTKA, F.: Budování státu IV. Praha, Lidové noviny 1991, s. 1783.

⁷³Kol. autorov: Vojenské dějiny Československa, c. d., s. 204.

⁷⁴Tamže. Ďalšia pracovná schôdza delegátov záložných dôstojníkov (odbočky Ústredia Zväzu čs. dôstojníkov) sa konala 12. – 13. júna 1926 v Brne. Na tejto schôdži sa jej delegáti uzniesli vytvoriť štyri pracovné komisie. Prvá bola vytvorená pre otázky výcviku, výchovy a prípravy záložných dôstojníkov. Jej cieľom bolo zriadiť kurzy záložných dôstojníkov, ktoré mali trvať päť mesiacov, a to dvakrát do týždňa po dvoch hodinách. Po ich absolvovaní sa mali stať plnohodnotnými propagátormi a vykonávateľmi brannej prípravy medzi obyvateľstvom. (Bližšie: VHA Praha, MNO – Prezídium 1927 – 1939, kr. č. 7827, sign. 68 2/1 – 4.)

⁷⁵Anton GRANATIER – nar. 20. 3. 1894 Krušetnica, okres Námestovo. V októbri 1918 sa prihlásil do čs. zahraničného vojska (légii) v Rusku. Bol zaradený k 12. streleckému pluku a 16. 2. 1919 prevzatý do stavu čs. brannej moci. Z Ruska sa vrátil 14. 9. 1920 v hodnosti strelca vozoroty 12. strel. pl. a 4. 1. 1921 demobilizoval. K 1. 1. 1922 bol menovaný za poručíka v zálohe a zaradený k pešiemu pluku č. 23 *Amerických Slovákov* v Bratislave. S poradím od 1. 1. 1931 povýšený na npor. v zál. (VHA Praha, kmeňový list Antona Granatiera).

V medzivojnovom Československu bol verejne činný ako predseda Slovenskej ligy (1922 – 1925) a tajomník slovenskej pobočky Čs. národnej rady v Bratislave (1921 – 1938). Zodpovedný redaktor Legionára, Nového sveta a Slovenskej ligy, autor článkov s národohospodárskou problematikou, o etnickom vývine a postavení slovenských menšín v Maďarsku a Rumunsku, o regionálnych dejinách Oravy. (Slovenský biografický slovník, II. zväzok E – J. Martin, Matica slovenská 1987, s. 215).

a zajtra môžu byť mimo koalíciu. My podporujeme túto vládu (šiesta čs. vláda na čele s Antonínom Švehlom, 7. 10. 1922 – 9. 12. 1925 – pozn. M. Č.) a budeme i musíme podporovať všetky vlády, ktoré budú nasledovať.“⁷⁶

Výzvu záložných dôstojníkov na celonárodnú spoluprácu v otázke brannej výchovy obyvateľstva a vojenskej predvýchovy mládeže pozitívne prijala väčšina spolkových organizácií (nielen branného charakteru – pozn. M. Č.) v republike. Boli však aj také, ktoré najmä voči zavedeniu brannej výchovy mládeže a zároveň voči plánu vojenskej výchovy na školách, ostro vystúpili. Napríklad Chelčického spoločnosť vydala memorandum proti vojenskej výchove mládeže. Najvyššie štátne a vojenské orgány však aj napriek tomu pokračovali na príprave právnej úpravy systému povinnej brannej výchovy.

Rozsiahlu propagačnú činnosť v tejto oblasti naďalej rozvíjal predovšetkým Zväz čs. dôstojníctva, ktorý vydal množstvo propagačných brožúr a článkov zaoberajúcich sa či už myšlienkou brannej výchovy obyvateľstva, alebo predvojenskej výchovy mládeže. V roku 1926 sa ZČsD stal jedným zo zakladateľov *Masarykovej leteckej ligy* (MLL). Cieľom tejto novej brannej organizácie bolo upriamiť pozornosť čo najširších vrstiev obyvateľstva na mimoriadny význam letectva ako dôležitej súčasti obrany štátu, a tým aj celkovo rozvinúť aktivity športového lietania.⁷⁷ Protektorom MLL bol sám prezident republiky, profesor Tomáš Garrigue Masaryk. Jej tlačovým orgánom bol časopis *Letec*, ktorý vydávala spolu so Zväzom čs. pilotov.

Začiatkom roka 1926 bola spracovaná prvá osnova zákona o brannej výchove. Túto osnovu ohlásila ôsma úradnícka čs. vláda, na čele s Janom Černým, v návrhu zákona o dĺžke vojenskej prezenčnej služby, ktorý bol do parlamentu predložený v máji 1926. V dôvodovej správe k tomuto návrhu sa uvádzalo, že „je možné pripustiť zkrátenie vojenskej prezenčnej služby (podľa branného zákona č. 193/1920 Zb. z. a. n. od roku 1926 na 14 mesiacov – pozn. M. Č.) pouzre za predpokladu, že bude organizovaná všeobecná a povinná predvojenská branná príprava a armáda bude vybavená výcvikovými strediskami tak, aby potrebný výcvik mohl intenzívne probíhať...“⁷⁸ Podľa pripravovanej osnovy zákona o brannej výchove sa mala uplatniť predvojenská výchova mládeže v trvaní dvoch rokov. Riadiť ju mali školení inštruktori v osobitných výcvikových strediskách. Sám zámer zavedenia všeobecnej a povinnej brannej výchovy narážal na mnohých odporcov, ktorí poukazovali na nemalé finančné výdavky potrebné na jej uskutočnenie a vlastne pochybovali o jej význame.⁷⁹ Napokon táto osnova zákona nadhlo zostala len v štádiu prerokovania medzi zainteresovanými ministerstvami. Príčin tohto neúspechu najvyšších vojenských orgánov bolo viacero. Ešte stále veľká časť čs. verejnosti prejavovala nad podobnými návrhmi značnú nevôľu, a to aj napriek tomu, že medzinárodná situácia bola veľmi komplikovaná a vypätá. Dôsledky prvej svetovej vojny boli stále viditeľné na eko-

⁷⁶Kol. autorov: *Vojenské dějiny Československa*, c. d., s. 204.

⁷⁷Jednou z prvých a najvýznamnejších pobočiek Masarykovej leteckej ligy (MLL) na Slovensku bola piešťanská pobočka, založená v druhej polovici roka 1926 z iniciatívy vojenských letcov cvičnej letky leteckého pluku č. 3 *Generála letca M. R. Štefánika*. Jej význam sa však zvýraznil príchodom ďalších vojenských letcov do piešťanského regiónu, ktorý súvisel s úplnou redisklokáciou veliteľstva a podnikateľskej súčasti tohto leteckého pluku z Nitry do Piešťan v januári 1928. V nasledujúcich rokoch zohrala práve piešťanská pobočka MLL významnú úlohu pri rozvoji športového letectva na Slovensku. V roku 1932 sa Piešťany dokonca stali sídlom vyššieho organizačného článku tejto brannej organizácie – župy MLL, na čom mal hlavnú zásluhu ambiciózný npor. letectva Miroslav Seidl. (Blížišie: Výpis z kroniky VÚ 4800 Piešťany. Vedená od 1. 5. 1996, s. 9 – 10, 12 – 15, 17, 19). Na jeseň 1927 existovali pobočky MLL takmer v každom slovenskom meste. Napríklad predsedom bratislavskej pobočky MLL bol vtedy senátor za agrárnu stranu Dr. Vavro Šrobár a podpredsedom zemský vojenský veliteľ v Bratislave armádny generál Ing. František Škvor. (Nový svet, r. II., č. 17, 28, 30, 10. 1927, s. 13).

⁷⁸POKORNÁ, A: *Branné organizace*, c. d., s. 80.

⁷⁹Napriek týmto tlakom zo strany čs. verejnosti sa čs. vojenskej správe podarilo aspoň zachovať 18-mesačnú vojenskú prezenčnú službu. Legislatívne bola upravená novým zákonom č. 51/1927 Zb. z. a. n., ktorý schválilo Národné zhromaždenie 8. 4. 1927. Zákon taktiež rozširoval ustanovenie § 61 branného zákona, v tom zmysle, že branci odvedení v rokoch 1923 – 1925 sú po skončení pravidelnej prezenčnej služby povinní konať ďalšiu činnú službu v trvaní 4 mesiacov. (Zbierka zákonov a nariadení republiky Československej, r. 1927, s. 411).

nomike štátu, a preto ako aj v iných európskych krajinách „...vznikly snahy, které směřovaly k tomu, aby břemeno vojenské služby bylo zmenšeno a náklady, věnované na armády, aby byly obráceny na jiné účely...“⁸⁰

* * *

V prvom desaťročí existencie ČSR sa teda nepodarilo dosiahnuť zavedenie brannej výchovy obyvateľstva na celostnom základe. Namiesto jednotnej brannej štruktúry existovalo množstvo oficiálnych (i neoficiálnych) vojenských stavovských, občianskych polovojenských a telovýchovných organizácií reprezentujúcich široké občianske a politické spektrum, ktoré sa najmä z osobných a prestížnych dôvodov nevedeli často dohodnúť ani na základnej otázke spôsobu vedenia brannej prípravy a predvojenskej výchovy. Väčšina týchto branných organizácií však mala vypracované nové stanovy, na základe ktorých sa zaviedli pre členov spolkové rovnosaty, prvky vojenských cvikov v priebehu kolektívnych cvičení a slávnostný pochod pri rôznych spoločenských príležitostiach. Z uvedeného možno konštatovať, že sa vedúci predstavitelia väčšiny branných organizácií prinajmenšom usilovali vplývať na svojich členov tak, aby aspoň navonok pôsobili vojenským dojmom. Napriek tomu vstupovali branné organizácie do druhého desaťročia čs. štátnosti bez jednotného programu a spoločných metód vykonávania brannej výchovy. V širšom meradle sa teda nenaplnil cieľ čs. vlády a MNO, aby sa branná výchova realizovala v súčasnosti, a najmä pod správou čs. brannej moci.

M. Č A P L O V I Č: SKIZZE ZUR ENTSTEHUNG UND TÄTIGKEIT DER WEHRORGANISATIONEN IN DER TSCHECHOSLOWAKEI DES JAHRES 1918 – 1928

Der Autor konzentrierte sich auf das Dokumentieren, die Entstehung und Tätigkeit der Wehrorganisationen in der ersten Dekade der Existenz der vormünchmischen Tschechoslowakei. Es handelt sich um eine ursprüngliche wissenschaftliche Arbeit, welche sich an die zerstreuten Archivadokumente in der Tschechei und Slowakei richtet, wie auch an die damalige Literatur und Presse und letztens auch an manche wissenschaftliche Studien, die sich mindestens teilweise mit den gegenständigen Fragen befassen.

Das Hauptziel dieser Studie ist es den Lesern in Kürze alle wichtigen militärisch-ständische, bürgerlich-halbmilitärische und körpererzieherische Vereinsorganisationen näherzubringen, die die Gemeinsamkeit hatten, sich mit der offiziellen Politik der tschechoslowakischen Regierung zu identifizieren, eine staatliche Wirkung und eine enge Zusammenarbeit mit der tschechoslowakischen Armee (damalige Terminologie nach tschechoslowakische Wehrmacht) zu haben. Diese Zusammenarbeit konzentrierte sich hauptsächlich auf die Wehrerziehung der Bevölkerung und die vormilitärische Erziehung der Jugend.

Der Autor beschreibt den Anteil der Wehrorganisationen wie Sokol („Falke“), Arbeiter Turnerband, Katholischer Orol („Adler“), Tschechoslowakische Schießgemeinde und Studentenverbände“ an der Gewährleistung der Integrität der ČSR kurz nach Entstehung in den Jahren 1918 – 1919. Die komplizierteste Situation entstand in der Slowakei, deren Territorium die ungarische Regierung von Károly für einen integralen Bestandteil von Ungarn hielt und freiwillig nicht aufgeben wollte. Aus diesem Grund widmet sich der Autor besonders der Teilnahme der freiwilligen Wehrorganisationen in den Kämpfen in dem slowakischen Territorium von November 1918 bis Juni 1919 und dem Vollzug des Grenzschutzdienstes an der südlichen Grenze, unmittelbar nach der Unterschrift des tschechoslowakisch-ungarischen Vertrages über den Waffenstillstand am 1. Juli 1919.

Der Ansicht der tschechoslowakischen Regierung und der höchsten Organe der Militärverwaltung zufolge, sollte in den ersten Nachkriegsjahren der Hauptanteil an der Organisation und Durchführung der Wehr- und Vormilitärerziehung von den militärisch-ständischen Organisa-

⁸⁰Deset let Československé republiky. Svazek první. Praha 1928, s. 127.

tionen durchgeführt werden. Vor allem der Verband der tschechoslowakischen Offiziere, der schon seit seinem Entstehen außer dem markanten Propagieren der Wehrfragen und dem Anfang der Zusammenarbeit mit weiteren Wehrorganisationen in dieser Hinsicht, auch eine enorme Aktivität zu Gunsten der Kodifizierung der verpflichtenden Wehrerziehung entwickelte.

Der Autor charakterisiert die bedeutendsten offiziellen Wehrorganisationen: Verband der tschechoslowakischen Offiziere, Tschechoslowakische Legionärs-gemeinde, Tschechoslowakische Schieß-gemeinde, Nationalgarde, Tschechoslowakischer nationaler Schießverband, Bauern-titterei, Tschechoslowakische Falkengemeinde, Tschechoslowakischer Adler und Arbeiter Turnverband. Er nennt die Entstehungsdaten, die ersten Hauptwortführer, die Grundziele der Tätigkeit (im Sinne der verabschiedeten Statuten) konzentriert sich dabei auf die Wehrerziehung, Zähligkeit der Mitgliedschaft usw. Er weist auch auf die Probleme der politischen Inklination und die Beziehung der einzelnen Parteien der Regierungskoalition (Tsch. Nationale Demokratie, Agrarpartei, Tsch. Volkspartei, Tsch. Sozialdemokratie, Tsch. National-sozialistische Partei) zu den Verbänden. Auf Grund der zugänglichen zeitigen Quellen versucht der Autor auf den Platz der Wehrorganisationen im slowakischen Vereinsleben und auf die Persönlichkeiten des slowakischen öffentlichen und politischen Lebens hinzuweisen, die sich hier am stärksten engagierten.

Er umgeht auch nicht die Charakterisierung der Wehrorganisationen, die im Schoß der oppositionellen politischen Parteien entstanden, mit einem charakteristisch extremen linken oder rechten Programm. Es geht besonders um die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei, die im Jahre 1921 gegründet wurde und die an Hand von strikten Vereinbarungen und Instruktionen der kommunistischen Internationale aus Moskau, die parlamentarische Demokratie und somit auch jede Vorkehrung zur Stärkung des Staats- und Wehrsystems der ersten ČSR ablehnte.

Schon in der ersten Hälfte der 20-er Jahre etablierten sich in der ČSR auch extreme rechte politische Bewegungen (Nationale faschistische Gemeinde – NOF, usw.), halb-militärische Korporationen (Jugend der NOF, Rodobrana – „Stammwehr“) und verschiedene Gemeinschaftskorporationen (Volksbewegung, Mährische Faschisten, Tsch. Faschisten, Tsch. Nationalisten, Mährische Adler, Verband der slowakischen Jüngern, Slowakische nationale Faschisten), welche von den Ideen des italienischen Faschismus stark beeindruckt waren. Der Autor weist darauf hin, daß sogar auch die rechten Parteien der Regierungskoalition (vor allem Tsch. Nationale Demokratie) den Faschismus anfänglich als ein harmloses extremes Gegengewicht gegen die sich verstärkende radikale kommunistische Bewegung empfanden. Die faschistische Bewegung in der Slowakei entwickelte ihre Tätigkeit in zwei organisatorischen Basen und teilweise auch in ideologischen Sphären. Die erste organisatorische Grundlage kam in einer importierten Form aus der Tschechei und die zweite organisatorische Einheit kam aus den slowakischen politischen Parteien mit einem Autonomiecharakter, aus der Slowakischen Nationalistischen Partei und der Slowakischen Volkspartei.

Die größte Differenz zwischen den offiziellen Wehrorganisationen und den extremorientierten kommunistischen oder faschistischen Wehrorganisationen war in den diametral entgegengesetzten Zielen ihrer Tätigkeit, hauptsächlich aber in den Ansichten auf die Lösung der staatsrechtlichen und politischen Fragen, in der Haltung zum Polizeiapparat und in der Haltung zu den Fragen der Zusammenarbeit mit der Tsch. Wehrmacht.

Zum Schluß stellt der Autor fest, das sich in der ersten Jahrzehnte der Existenz der ČSR das Ziel der Tsch. Regierung und des Nationalverteidigungsministeriums (MNO), die Wehrerziehung der Bevölkerung an Hand von einer einheitlichen Basis, im Einklang und hauptsächlich unter der Leitung der Tsch. Wehrmacht nicht erfüllte. Trotzdem hatten alle offiziellen Wehrorganisationen eine ausgebaute Organisationsstruktur und neue ausgearbeitete Statuten. An Hand von diesen wurden für die Mitglieder der Vereine Uniformen, Elemente der militärischen Turnen in den kollektiven Übungen und der feierlicher Marsch bei verschiedenen gesellschaftlichen Gelegenheiten eingeführt.

PREHLAD POBOČIEK ZVÄZU ČS. ROTMAJSTROV NA SLOVENSKU

(stav v auguste 1923)

p. č.	sídlo	dátum založenia	prvý predseda pobočky
1.	Banská Štiavnica	15. 2. 1922	Vilém WEIGERT
2.	Bratislava	Júl 1919	Emil KOSINA
3.	Dolný Kubín	5. 6. 1921	Robert ŠTĚPÁNEK
4.	Jelšava	1. 1. 1923	Bedřich SVOBODA
5.	Košice	15. 10. 1919	? HEŘMAN
6.	Liptovský Sv. Mikuláš	11. 6. 1921	? BLAŽEK
7.	Lučenec	1. 12. 1920	Jan JEDLIČKA
8.	Michalovce	16. 1. 1921	Josef PÝCHA
9.	Nitra	24. 1. 1920	Oskar ZÁRUBA
10.	Podolinec	2. 9. 1922	Karel VESELÝ
11.	Poprad	1. 10. 1922	František BALASTRA
12.	Prešov	19. 10. 1919	Vojtěch KUTŠÍNSKY
13.	Ružomberok	1. 7. 1920	K. LÁZNIČKA
14.	Spišská Nová Ves	29. 5. 1922	Stanislav DOHNAL
15.	Turčiansky Sv. Martin	19. 1. 1922	Václav ŘEPKA
16.	Žilina	12. 11. 1920	? PACAS

Ďalšie vtedajšie sídla pobočiek Zväzu čs. rotmajstrov na Slovensku: 17) Banská Štiavnica, 18) Fiľakovo, 19) Ipeľské Šahy, 20) Kežmarok, 21) Komárno, 22) Krupina, 23) Leopoldov, 24) Levice, 25) Levoča, 26) Nové Zámky, 27) Parkan (Štúrovo), 28) Rožňava, 29) Sabinov, 30) Tisovec, 31) Trebišov, 32) Trenčín, 33) Trnava, 34) Vranov nad Topľou

Poznámka: Ustanovujúca schôdza Zväzu čs. rotmajstrov (vojenských gážistov mimo hodnostnú triedu) sa konala 15. novembra 1918 na Streleckom ostrove v Prahe za účasti približne 800 bývalých ďalejslúžiacich poddôstojníkov c. a k. armády. Prvým predsedom tohto zväzu sa stal Alois Pícek, konateľom V. Matejíček a sekretárom Emanuel Lev. V auguste 1923 bolo v celej republike 95 pobočiek Zväzu čs. rotmajstrov (na Slovensku 34), ktoré mali spolu 10247 členov. Tlačovým orgánom zväzu bol Hlas Národnej obrany, ktorý začal vychádzať od 28. júla 1919 a Osvětové Rozlety vychádzajúce od 1. januára 1922.

Spracované podľa: Památník československých rotmistřů z povolání (upravil Rudolf Hudec). Praha 1923, s. 498 - 499, 517, 553, 579 - 806.

RODOBRANECKÉ SKUPINY NA SLOVENSKU V AUGUSTE 1923, KTORÉ BOLI ZISTENÉ ČS. POLICAJNÝMI ORGÁNMI

podľa zákona. č. 126/1920 Zb. z. a n. o zriadení župných a okresných úradov
(uvedeného do života len na Slovensku – od 1. 1. 1923 do 30. 6. 1928)

Župa XV., Bratislavská – sídlo Bratislava

okresná centrála	sídlo rodobraneckej skupiny – počet členov, veliteľ
Modra	Modra – 40, Ján Šebo, Veľké a Malé Šenkvice – Jakub Pall, Častá – 8, Pavel Kožuch ml., Dubová – 11, Alexin Šikula, Pezinok – 26, Ambrož Hrachovský, Vištuk – 8, Pavel Ochaba
Trnava	Cífer – 10, Jozef Ambrožík
Malacky	Miklúf (Lakš. Nová Ves) – František Šišulák a Martin Jablonický, Bílkové – Humence – Štefan Černý, Burský Sv. Jur – 60, Jozef Štvrtecký, Sekule – 5, Štefan Mačura, Kuklov – 10, František Szomolányi, Moravský Sv. Ján – Jozef Michalčiny
Bratislava	Račičsdorf (Rača) – 40, Sv. Jur
Skalica	Holíč – 60, Pavel Jaborník a Jozef Holousek, Petrova Ves – 30, Ján Pochybý, Letničie – 7, Kúty – 22, Ján Kubica a František Sprušanský
Senica nad Myjavou	Senica n/M – 25, Jozef Lukáč, Sotina – 35 – 38, Rovensko – 34, Rohov – 18, Rybky – 42, Kunov – 4 – 5, Smolinské – 60, Sobotište – 29, Častkov – 15, Kovalov – 100, Smrdáky – 11, Dojč – 50, Štepanov (Štefanov) – 45, Šaštín – 40, Čáry – 50, Oreské – 100, Radošovce – 56, Jablonica, Hradište pod Vrátnom, Cerová-Lieskové, Šandorf (Prievaly)

Župa XVI., Nitrianska – sídlo Nitra

okresná centrála	sídlo rodobraneckej skupiny – počet členov, veliteľ
Nitra	Zbehy – 70
Prievidza	Prievidza – Peter Briška
Vráble	Vráble – 60, Edmund Hrabovský, Veľká Maňa (Maňa) – 16, Viliam Gajdoš, Melek – Domin Macák, Rendva (Radava) – Adolf Melíšek, Žitavská Nová Ves (Nová Ves n/Ž) – František Vavro
Zlaté Moravce	Zlaté Moravce – Vojtech Kunčer, Nemce (Tekovské Nemce) – 27, Čaradice – 10, Žikava – 25, Slepčany

Župa XVII., Považská – sídlo Martin

okresná centrála	sídlo rodobraneckej skupiny – počet členov, veliteľ
Kremnica	Kremnica – Alex Ritter

Župa XVIII., Zvolenská – sídlo Zvolen

okresná centrála	sídlo rodobraneckej skupiny – počet členov, veliteľ
Hronský Sv. Kríž	Hronský Svätý Kríž (Žiar nad Hronom), Lutila, Bartošova Lehôtka
Krupina	Nemce (Hontianske Nemce), Sebechleby, Badín, Rykynčice
Nová Baňa	Tekovská Breznica – 24, Svätý Beňadik (Hronský Beňadik) – 10, Horné Hámre – 12, Žarnovica – 29, Voznica – 13, Hronské Rudno (Rudno n/H), – 7, Bzenica – 11, Hliník (Hliník n/H) – 13, Dolná Žďaňa – 13, Dolná Trnávka – 6
Levice	pozn.: rodobranecké skupiny boli zaznamenané v každej obci, kde mala SLS miestne organizácie

Župa XIX., Podtatranská – sídlo Liptovský Svätý Mikuláš

okresná centrála	sídlo rodobraneckej skupiny – počet členov, veliteľ
	pozn.: v roku 1923 nebolo zistené jestvovanie nijakej rodobraneckej skupiny

Župa XX., Košická – sídlo Košice

okresná centrála	sídlo rodobraneckej skupiny – počet členov, veliteľ
Košice	Košice – 150, Nižná a Vyšná Myšľa, Ruskov – 15, Bohdanovce, Kalša, Košická Belá – 30, Maloveska (Malá Vieska), Tepličany, Ťahanovce – 50, Bologd (Blažice), Budimír, Kostoľany nad Hornádom, Kahanovce (Kochanovce) – 17, Salanč (Slanec), Košické Hámre – 63, Košická Nová Ves – 20

Poznámka: V Bratislave bolo sídlo hlavného vedenia Rodobrany na čele s dr. Vojtechom Tukom. Jej poprednými organizátormi boli vtedy: Vojtech Hudec, Ferdinand Čimo a Jozef Špank. Po plánovanej reorganizácii Rodobrany v lete 1923 sa jej vedenie malo premiestniť do Ružomberka a celé územie Slovenska rozdeliť na tri rodobranecké oblasti. Západnú oblasť so sídlom v Bratislave mal riadiť Vojtech Hudec, strednú oblasť so sídlom v Banskej Bystrici Michal Samuhel a východnú oblasť so sídlom v Košiciach prof. Jozef Joštiak. Podľa štatistiky policajných orgánov bolo v čase prvého úradného zastavenia činnosti Rodobrany (30. augusta 1923) na Slovensku približne 3000 rodobrancov. Tento údaj však nie je presný, pretože táto štatistika sa opierala len o tie skupiny rodobrancov, ktorých činnosť bola na verejnosti zaznamenaná.

Spracované podľa: Štátny oblastný archív (ŠOBA) Košice, Policajné riaditeľstvo 1920 – 1938, kr. č. 5, Mat. 563 (2).

PREHLAD ČLENSTVA V POBOČKÁCH ZVÄZU ČS. DÔSTOJNÍCTVA NA SLOVENSKU

(stav k 1. aprílu 1925)

Poradie vzniku a divízna oblasť	SÍDLO	Rok	Mesiac	Počet členov					Počet neorganizovaných aktívnych dôstojníkov
				založenia	akt.	zál.	v. v.	čet.	
14./11.	Prešov	1920	VII.	103	8	4	–	115	5
16./10.	B. Bystrica	1920	IX.	94	44	–	–	138	4
18./9.	Bratislava	1920	IX.	464	33	18	–	515	100
21./10.	Lučenec	1920	IX.	84	4	2	–	90	–
22./9.	Trnava	1920	IX.	67	9	–	–	76	8
24./11.	Košice	1920	X.	290	105	5	–	400	39
31./11.	Ružomberok	1920	XII.	70	17	–	–	87	36
32./11.	Levoča	1920	XII.	75	–	–	–	75	–
34./11.	Kežmarok	1921	I.	34	–	1	–	35	3
36./10.	N. Zámky	1921	I.	27	23	1	1	52	5
38./9.	Trenčín	1921	I.	80	16	2	–	98	–
41./9.	Žilina	1921	II.	106	33	2	–	141	18
46./10.	Levice	1921	III.	27	20	–	1	48	4
50./11.	D. Kubín	1921	IV.	38	9	–	–	47	16
53./10.	Komárno	1921	IV.	105	14	–	–	119	7
57./12.	Michalovce	1921	V.	86	1	1	–	88	2
58./12.	Trebišov	1921	V.	31	8	–	–	39	–
61./10.	Ipeľ. Šahy	1921	VI.	21	1	1	–	23	–
66./11.	L. ipt. Sv. Mikuláš	1921	X.	44	9	2	–	55	6
67./10.	Nitra	1922	III.	100	29	3	–	132	20
68./11.	Podolíneec	1922	III.	27	–	–	–	27	–
69./11.	Bardejov	1922	IV.	22	1	–	–	23	2
71./11.	Sabinov	1922	V.	28	–	–	–	28	–
72./10.	Krupina	1922	VI.	16	8	–	–	24	–
74./11.	Rožňava	1923	III.	62	12	–	–	74	–
75./11.	Poprad	1923	IV.	35	15	–	–	50	–
77./11.	Turč. Sv. Martin	1923	VIII.	18	13	–	1	32	10
78./10.	Parkan (Štúrovo)	1923	XI.	13	8	–	1	22	1
80./11.	R. Sobota	1924	II.	32	20	3	2	57	–
81./10.	Zvolen	1924	II.	16	38	–	–	54	–
Celkový počet členov				2215	498	45	6	2764	286

Divízne oblasti: 9 – Trnava (830), 10 – Banská Bystrica (702), 11 – Košice (1105), 12 – Užhorod (561)
(počet členov)

Vysvetlivky: akt. – aktívni dôstojníci, zál. – dôstojníci v zálohe, v. v. – dôstojníci vo výslužbe, čet. – četníci

Poznámka: K 1. aprílu 1925 bolo v Československu 83 pobočiek Zväzu čs. dôstojníctva, z toho 36 pobočiek v Čechách, 14 na Morave a v Sliezske, 30 na Slovensku a 3 na Podkarpatskej Rusi. Spolu v nich bolo organizovaných 13 596 členov, z toho 64,4 percenta aktívnych dôstojníkov, 31,5 percenta dôstojníkov v zálohe, 3,8 percenta dôstojníkov vo výslužbe a 0,3 percenta četníkov. Z celkového počtu podľa národnosti: 91,8 percenta tzv. československej, 0,3 percenta ruskej, 0,2 percenta poľskej, 7,5 percenta nemeckej a 0,2 percenta maďarskej.

Spracované podľa: Ročenka k päťletí Svazu čs. dôstojníctva (redigovali: kpt. C. Hanzl – škpt. A. Opravil). Praha 1925, s. 15 – 19.

ŠTATISTIKA ČS. OBCE SOKOLSKEJ NA SLOVENSKU

(stav k 31. decembru 1925)

P. č.	Názov a sídlo sokolskej župy	Počet			Členstvo			Názov tlačového orgánu sokolskej župy
		Jednôt	Pobočiek	Spolu	Muži	Ženy	spolu	
1.	Župa Masarykova, Bratislava	27	5	32	2877	951	3828	Bradlo, vestník sokolskej župy
2.	Župa Nitrianska, Nitra	13	2	15	1284	330	1614	Zobor, vestník sokolskej župy
3.	Župa Podtatranská, Lipt. Sv. Mikuláš	22	6	28	1723	658	2381	Tatranský Sokol
4.	Župa Pohronska, Banská Bystrica	24	4	28	1646	568	2214	Vestník sokolskej župy Pohronskej
5.	Župa Považská, Nové Mesto nad Váhom	16	3	19	1222	476	1698	Sokol na Považí, vestník sokolskej župy
6.	Župa Východoslovenská, Košice	16	–	16	1387	330	1717	Sokolská zástava, vestník sokolskej župy
Spolu		118	20	138	10139	3313	13452	Všetkých sokolov na Slovensku 22240
Sokolský dorast		vo všetkých slovenských			1869	1159	3028	
Sokolské žiactvo		župách			2950	2810	5760	

Spracované podľa: Ročenka pro sokolské činovníky (sestavil František Mašek), r. IV., 1927 – 1928. Praha 1927, s. 76 – 77, 83.

PERCENTUÁLNE POČTY BRANCOV, KTORÍ PRED NÁSTUPOM NA OJENSKÚ PREZENČNÚ SLUŽBU BUĎ CVIČILI V NIEKTorej TELOVÝCHOVNEJ ORGANIZÁCI, ALEBO PESTOVALI NEJAKÝ ŠPORT

(štatistika za roky 1925 – 1928)

Názov telovýchovnej organizácie – druh športu	Cvičiaci branci v percentách v rokoch			
	1925	1926	1927	1928
cvičiaci v Čs. obci sokolskej	14,13	14,37	17,02	17,25
cvičiaci v Robotníckych telocvičných jednotách (RTJ)	3,39	3,20	3,79	3,62
cvičiaci v Čs. orlovi	1,58	1,31	1,33	1,55
cvičiaci vo Federácii proletárskej telovýchovy (FPT)	0,62	0,52	0,48	0,31
cvičiaci v turnérskych spolkoch	4,08	3,73	4,90	4,60
pestujúci skauting	1,68	1,92	2,59	3,17
cvičiaci v inom telovýchovnom spolku	1,47	1,88	1,03	1,09
– hrali futbal	9,58	10,09	14,35	15,35
– pestovali ľahkú atletiku	4,35	4,92	6,08	6,49
– pestovali ťažkú atletiku	1,66	1,98	2,22	2,03
– pestovali vodné športy	8,88	10,36	11,81	13,88
– pestovali zimné športy	7,44	8,21	8,82	9,02
– pestovali iné športy	–	–	10,29	11,64
vôbec necvičilo	51,54	49,05	41,81	38,47

Spracované podľa: Orol, r. XIV, 1929, č. 1, s. 12. (VHA Praha, MNO – Prezídium 1927 – 1939, kr. č. 7824, sign. 524/14).

ZOZNAM SPOLKOVÝCH ORGANIZÁCIÍ, DO KTORÝCH MOHLI VSTÚPIŤ VOJENSKÉ OSOBY V ČINNEJ SLUŽBE BEZ OSOBITNÉHO POVOLENIA

(Výber organizácií branného charakteru)

(stav k 31. decembru 1928)

Por. číslo	Názov spolkovej organizácie	Vstup povolený výnosom MNO Čj.:
1.	Čs. obec sokolská a všetky spolky pre telesnú výchovu a šport: – Zväz robotníckych telocvičných jedôt (RTJ) so sídlom v Prahe – Čs. orol – Zväz junákov skautov a skautiek RČS a i.	špecifikované výnosom Čj. 15.684-pres./ 1. oddel. 1936
7.	Zväz čs. dôstojníctva	Čj. 31.261/21 prez. voj. zo 4. 2. 1921
8.	Vedecký ústav vojenský	
9.	Čs. obec legionárska	Čj. 54.015/21 prez. voj. z 13. 1. 1922
10.	Združenie justičných dôstojníkov v Čs. republike	Čj. 34.414/22 prez. voj. z 26. 5. 1922
13.	Jazdecký a dostihový klub pre Slovensko	Čj. 35.006/23 prez. voj. zo 16. 12. 1923
18.	Čs. obec bývalých námorníkov a revolucionárov	Čj. 31.829/24 prez. voj. zo 16. 12. 1924
24.	Moravský aeroklub v Brne	Čj. 20.916/25 prez. voj. z 8. 5. 1925
27.	Čs. národný zväz strelecký	Čj. 25.540/25 prez. voj. z 13. 7. 1925
32.	Družina čs. legionárov	Čj. 46.120/25 prez. voj. z 30. 11. 1925
34.	Nezávislá jednota čs. legionárov v Prahe	Čj. 14.200/26 prez. voj. z 18. 2. 1926
35.	Spolok invalidov čs. légii v Prahe	Čj. 20.486/26 prez. voj. zo 17. 4. 1926
36.	Masarykova letecká liga	Čj. 21.769/26 prez. voj. z 13. 4. 1926
42.	Združenie vojenských lekárov z povolania v RČS	Čj. 32.022/prez. voj. z 26. 7. 1919
43.	Zväz čs. rotmajstrov	Čj. 30.116/ prez. voj. z 9. 7. 1919
45.	Združenie vojenských zverolekárov z povolania v RČS	Čj. 37.207 prez. voj. z 9. 12. 1924
46.	Organizácia čs. vojenských invalidov	Čj. 38.628 prez. voj. z 18. 2. 1919
47.	Kruh starodružníkov v Prahe	Čj. 36.121 prez. voj. z 23. 9. 1926
60.	Združenie bratov bývalého pluku Slobody č. 3 a ich priateľov v Brne	Čj. 41.011 prez. voj. z 21. 11. 1926
63.	Ústredná jednota čs. legionárov so sídlom v Brne	Čj. 41.242 prez. voj. zo 14. 1. 1927
64.	Združenie talianskych legionárov v Prahe	Čj. 11.344-pres./1. oddel. z 15. 2. 1927
66.	Združenie slovenských legionárov	Čj. 16.360-pres./1. oddel. z 3. 5. 1927
68.	Zväz ozbrojených jedôt republiky Československej a ozbroj. jednoty	Čj. 2023-pres./1. oddel. z 10. 6. 1927
74.	Obec čs. jadranského odboja so sídlom v Prahe	Čj. 32.261-pres./1. oddel. 1927 z 31. 1. 1928
79.	Sedliacka jazda v RČS	Čj. 4064-pres./1. oddel. zo 7. 11. 1928

Spracované podľa: Vecný vestník MNO, r. IX., 1926, č. 43, 4. 9. 1926, čl. 450 spolu s opravami a dodatkami do roku 1928